

550.756/36

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка,

Львів, Ринок ч. 10.

Ч. 36.

М. СТАРИЦЬКИЙ

ЦИГАНКА АЗА

(ХАТА ЗА СЕЛОМ)

Драма на 5 дій

Л Ъ В І В.

ДРУКАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

1929.

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка,

Львів, Ринок ч. 10.

Бібліотека „Український Театр“:

1. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Мартин Боруля.* Комедія на 5 дій. Львів, 1926. Друге видання. (През. Нам. 11/3 1892, ч. 2396. — Дир. львів. пол. ч. 7603/892) 1'20
2. 2 а. *Кропивницький М., Дай серцеві волю, заведе у неволю.* Драма в 5-ти діях і 6-и одмінах. Львів, 1921. (През. Нам. 24/9 1888, ч. 10268. — Дир. львів. пол. 22539/888) 2. вид. 1'60
3. *Кропивницький М. — Шевченко, Невольник.* Драмат. малюнки у 5-ти одмінах. Перер. з поеми Т. Шевченка „Невольник“ М. Л. Кроп. Львів, 1927. 2. видання. (Дир. львів. пол. 21/4 1922) 1'20
Партитура до „Невольника“ на спів і малу оркестру 5'—
4. *Шевченко Т., Назар Стодоля.* Драма в 3 діях. Львів, 1921. (През. Нам. 864, ч. 4431. — Дир. львів. пол. ч. 7146/864) 1'20
Партитура „Вечорниці“ на спів з фортепяном . . . 6'75
5. *Артемівський Семен, Запорожець за Дунаєм.* Опера в 3 діях. Львів, 1921. (През. Нам. 9/3 1866, ч. 1883. — Дир. львів. пол. ч. 5668/866) 1'20
Партитура до „Запорожця за Дунаєм“ на спів і фортепян 11'25
6. *Старицький, Ой не ходи, Грицю, тай на вечерниці.* Народня драма зі співами в 5-ти діях. Перерібка Александрова. Друге видання. Львів, 1927. (Дир. львів. пол. 21/4 1922) . . 1'60
Партитура до „Ой не ходи Грицю“ на спів і форт. 4'50
Партитура до „Ой не ходи Грицю“ на спів і малу оркестру 5'—
7. *Б. Грінченко, Ясні зорі.* Драма в 5-ти діях. Львів, 1922. (През. Нам. 8/3 896, ч. 3191. — Дир. львів. пол. ч. 10768/896) 1'60
8. *Тогобочий, Жидівка вихрестка.* Драма в 5 діях. Львів, 1922 2 видання 1'20
9. *Манько Л., Нещасне кохання.* Народня драма на 5 дій зі співами і танцями. Львів, 1923 (ч. 1798/497 ex 1925) . . 1'20
10. *Квітка-Основ'яненко, Сватання на Гончарівці.* Укр. оперета в 3 діях. Львів, 1928. Друге видання. (През. Нам. 23/6 864. ч. 100060. — Дир. львів. пол. 18302/864) 1'60
Партитура до „Сватання на Гончарівці“ з форт. і малою оркестрою 10'—

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР

Видання Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка,

Львів, Ринок ч. 10.

Ч. 36.

М. СТАРИЦЬКИЙ

ЦИГАНКА АЗА

Драма на 5 дій

Л Ъ В І В.

ДРУКАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

1929.

II. 550. 756/36

ДІЄВІ ОСОБИ:

НАУМ ЛОПУХ, старий, хирний удовець.
ГАЛЯ, його дочка, білява дівчина 17-ти літ.
ДЕНИС, 22 літ } його сини.
ПИЛИП, 20 літ }
СВАТ 1-ий } поважні селяне.
СВАТ 2-ий }
ГЛЕЙТЮК, поважний чоловік, старшина.
РОМАН, його син, молодий хлопець, німий.
ГОРПИНА ГАРБУЗИХА, баба, сваха.
ГОЛУБ, лірик.
МАРКО }
МИКИТА } парубки.
ВАВИЛО }
ОПАНАС, молодий хлопець, затурканий сирота.
СТАСЬ, панський льокай.
ДУДКА АПРАШ, старий циган, ватажок.
ВАСИЛЬ, молодий циган.
АЗА, молода циганка, красуня, чорнява.
ГОРДИЛЯ, стара циганка, голова над жінотою.
Хвесья, цікава молодиця, циганка.
ЯНКО } цигани.
ДІГО }

Цигани, циганки, люди, дівчата, парубки, музиканти, діти.

Діється на Волині, край границі.

ДІЯ ПЕРША.

Сільська околиця: левади, верби. З-ліва, блище, розложистий дуб; під ним з дернини сидіння. З-ліва, трохи далі, шатро; перед ним кузня. За шатром далі, віз. А посередині, в глибині, на триногах казан; під ним горить. Од дуба до шатра, протягнуто верьовку, на ній шмаття і циганська одежа; коло кузні лежать чересла, плуги, рала, борони.

Вечоріє.

ВИХІД 1.

Апраш, Василь, Янко, Діго, Гординя, Феся, циганки, цигани, циганчата. Одні цигани коло кузні кують і співають. Гординя сидить на порозі коло шатра, поглядає на циганок, що пораяються, штопають, розвішують одіж, шиють. Коло неї двоє циганчат, — одно на дереві. Під дубом сидить замислений Василь. Феся бігає туди й сюди, та все пантрує за Василем.

ХОР ХЛОПЯЧИЙ (коло кузні).

Гей, ну-бо, хлопята, жвавніше, рівніше,
Щоб молот на молот бив міру,
За піснею праця іде в нас скоріше
Догодимо вражому миру!
А що то за любо, а що то за мило, —
По праці спочити на волі:
Не вчувш і горя, коли й придавило...
Веселі — хоч босі та голі!
Ніхто за шматок дорікати не стане,
Бо самі його заробили!
Нуж, разом нагрієм ковадло, цигани,
Ще вистачить нашої сили!

(Кують під музику і після ще трохи).

АПРАШ. Ну, хлопці, баста! Викінчили на сьогодні всю роботу.
Час і по чарці!

ДІГО. Розумне слово, отамане!

АПРАШ. Гей, баби! А ну там, котора, цуп сюди пляшку й чарки,
та не маленькі, а опукуваті. А деж Василь?

ЯНКО. Треба у Фесі спитати: та все зна.

ФЕСЯ (*подає пляшку*). А он, під дубом мух дражнить.

АПРАШ. Чи ба — й справді! Агов, Василю! До чарки!

ВАСИЛЬ. Спасибі, не хочу.

АПРАШ. Чи не слабій?

ДІГО. Знікчемнів! (*Пе*). Спасибі!

ФЕСЯ. Муха вкусила за серце... Ха-ха-ха! (*Побігла*).

АПРАШ (*частує інших*). О, знаємо ту муху: як укусить, то і в голові зараз джмелі загудуть, а серце мов обценьками візьме...

ЧУТИ ГОЛОСИ: „Спасибі“. „За здоровя отамана“. „Будьмо“!

АПРАШ (*наливає собі і не*). Тепер за ваше, хлопці, здоровля! Щоб у роботі пайдило, щоб це село годувало нас довше!

ЯНКО. Та, спасибі богові, несуть досталь.

АПРАШ (*наливає третю*). А це за ту муху, щоб за носа не вдила і смутку не наганяла... За твоє, Василю, здоровя! (*Пе*).
(*Василь пішов направо*).

ЯНКО. І не чує.

ДІГО. Зачумів.

АПРАШ. Го-го! Ще як я молодим був... ну й тоді було... хо-хо-хо! Дак з одного села, аж три дівчини за мною втекло; а в мене ще покійна жінка була така добра, що шворінь зубами пере-гризала.

ЯНКО. Ого!

ДІГО. Зубата була!

АПРАШ. Що фого, думаю, робити, як їх од жінки переховувати? Ну, одну держав у пашенній ямі, другу на дубі... (*Сміх*). А третю, найкращу, держав у шатрі під боднею.

ЯНКО. І сиділа?

АПРАШ. Сиділа. Оце вкинеш їй там чого, щоб їла, а потім бодню викотиш.

ДІГО. Було роботи! Ха-ха-ха!!

АПРАШ. Та то не біда, потрудився, а от, коли жінка довідалась... Хі! Як засвистить, а у неї одного зуба не було, яюсь я нена-роком... як засвистить, як зашипить, та до бодні... я, каже, її ззім! Ну думаю, — царство тобі небесне, аж кісточки твої захрумтять.

ДЕ-ХТО. І звіла?

АПРАШ. Ні, бог чудо послав, рятунок.

ЯНКО. Який?

АПРАШ. Сало! (*Регочуть*). Кинулась вона до першої бодні, аж там у здорову було сало; ну покійничка, нехай над нею земля пером, була трошки до його, ласенька, як почала, як почала, уминать... а я мерщій за бодню з коханкою — покотив її аж до пашенної ями, та й вивернув.

ДИГО. Отуди к бісу! Щож та друга?

АПРАШ. Та коси трохи одна одній пообсмикали, та одно око пропало, а то все благополучно.

ДИГО. Ну й зухже був з тебе, пане отамане!

ЯНКО. Ой-ой-ой! За твоє здоровя!

ВСІ. Хай вік живе! (*Пють*).

АПРАШ (*розвеселившись*). Спасибі, спасибі, хлопці! За ваше поводіння! (*Бере чарку, співає*):

Ой, брйчка зелена,
Коло брйчки Олена...
Сірі коні продавала
Та й на хлопців моргала,

ВСІ.

Ай-джа, ай-джа, ай-джа.

АПРАШ.

Ой, брате Семене,
Завтра свято у мене:
Будем пить та гулять,
Будем кіньми менжувать!

ВСІ.

Ай-джа, ай-джа, ай-джа.

АПРАШ.

Ой, щож то за свято,
Коли сала багато,
Коли сала шматок
Та солоний огірок!

ВСІ.

Ай-джа, ай-джа, ай-джа.

ВИХІД 2.

Тіж і Лопух.

ЛОПУХ (*виходить ближче з-права, слухає за кулісою оцю пісню*).

А, пісня, весела пісня! І чого ви прибились сюди? На біду, мовляв, людям, а мені на безголова й ганьбу! Щоб я не дав, щоб люди забули мов коліно, так ні! А тут ще наслало вас пекло, щоб мою сімю оганьбити... О, пріч, пріч! Щоб не взяв —

половину добра віддам, а від вас одкуплюся, і завтраж вашого духу не пахнутиме!

ДІГО *(до Апраша)*. Хтось прийшов.

АПРАШ. Мов старий Лопух... так! Здоров був, брате!

ЛОПУХ. Здоров!.. Я маю з тобою поговорити... особне... сам-на-сам...

АПРАШ *(до циган)*. Гей, ви, зграє! Далі!

(Цигани одходять до циганок; мальовничі оддалік купи. Діти граються).

АПРАШ. Ну, отут сядемо, під дубом. Що скажеш?

ЛОПУХ. Ви звідціль, мовляв, рушаєте коли?

АПРАШ. А ще забавимось, старий, може й зими захопимо.

ЛОПУХ. На погибіль! А колиб, як той казав... завтра вам виїхати?

АПРАШ. А чого? Який біс нас турне, коли й тут добре?

ЛОПУХ. А тобі що, Апраше? Тиб знайшов собі друге село...

АПРАШ. Здурівби я? Наймися ти в мене, а я піду до попа, бо в попа харч краща. Це тобі хочеться, старий, щоб ми виїжджали?

ЛОПУХ. Та я... так, якби мовляв... діставби од мене подарунка...

АПРАШ. Ага! Зміркуємо. Для приятеля можна й пальця врізати.

ЛОПУХ. Ти щирий чоловік, у тебе добряча душа...

АПРАШ. Добряча. Тільки знаєш, яке помагай-бі, таке й спасибі! Тобі треба, щоб ми кинули ваше село і...

ЛОПУХ. І заїхали, щоб далі, далі!

АПРАШ. Можна і те зробити... ну, що даси, старий?

ЛОПУХ. Що візьмеш?

АПРАШ. Май на увазі, що це нам великі збитки — кидати таке дохідне село...

ЛОПУХ. Маю... Що візьмеш? *(Розпалюється)*.

АПРАШ. Потім ще — їхати далеко?

ЛОПУХ. За десять миль... Щож візьмеш?

АПРАШ. Тепер ще, завтра? Можеб через місяць?

ЛОПУХ. Завтра. *(Палко)*. Щож візьмеш?

АПРАШ. Без торгу, щоб так одразу скінчити й руки перебити?

ЛОПУХ. Одразу!

АПРАШ. Дай сто карбованців!

ЛОПУХ. Ой! *(За голову вхопився)*. Змилуйся, збав!

АПРАШ. Самому збитки... подумай!

ЛОПУХ. Сто карбо-ванців!!

АПРАШ. І завтра виїдемо... що завтра? Робота в мене покінчена:
зараз велю пакуватись... сьогодні вночі рушу!

ЛОПУХ. Сьогодні? І всіх забереш?

АПРАШ. Всю зграю до одного.

ЛОПУХ. Згода!

АПРАШ. Давай руку! *(Через полу перебивають)*.

ЛОПУХ. Ось завдаток. *(Дає гроші)*. Решта, як рушатимеш; але на
слово, на честь, що за десять миль зайдеш?

АПРАШ. Вір мені! Намродер-око!

ЛОПУХ. Гаразд! *(Пішов)*.

ВИХІД з.

Тіж, без Лопуха.

АПРАШ. Ходи здоров! От гешефт, так гешефт! Приснічило ма-
буть старому... догадуюсь, догадуюсь... Гей! Гордилю, мамо,
ходіть-но сюди! *(Гордиля підходить)*. Якого гешефта зараз
я зробив, то ви собі й у думку не покладете...

ГОРДИЛЯ. А що там, синку?

АПРАШ. З старого Лопуха сто карбованців здер.

ГОРДИЛЯ. Що ти, опалів?

АПРАШ. Їй-богу! А за що? Щоб ми рушили зараз звідділь.

ГОРДИЛЯ. А, то він з глузду зсунувся... Чи може ми йому, як
більмо на оці?

АПРАШ. Виж там дайте лад, щоб пакувались баби... а я про ко-
ней. Гей, Діго! Щоб коні були наповні! *(Гордиля поважно ру-
шає)*. Янко, Янко, а де Аза?

ЯНКО *(підбігає)*. А деж, як не в дворі!

АПРАШ. У-у, гадюка! Ну, провчуж я її!

ГОРДИЛЯ *(зупинившись)*. Тобі яке до дівчини діло? Нехай кру-
тить чужим голови, — своєї голови не прокрутить.

АПРАШ. Нехай друзі: хоч чортам з некла! Тільки, щоб не
Аза... А-а!

ГОРДИЛЯ. А то що? Но!! Гей, до вечері! Гукніть там усіх!

ХВЕСЯ. Зараз, мамо! Агов! Вечеряти!

(Всі йдуть і сідають в глибині, коло казана).

ХЛОПЧИК ЦИГАНЧА. До вечелі! До вечелі! *(Скакає)*.

ДІВЧИНА ЦИГАНЧА. Їсти, їсти будемо зараз! *(Приспівує)*.

ВИХІД 4.

Василь і Галя.

ВАСИЛЬ (*виходить з права коло дуба*). Цілісінький день не бачив Галі, даремно блукав коло її хати, як мара; не вгледів навіть і оддаля... Певно старий замкнув, не пускає. А вонаж чи схилиться під його волю? Ах, який чад у голові в мене! Ні, вона здається, кохає мене і буде моєю! Буде, буде моєю! Пташко моя! Таки бачу тебе. (*Галя виходить*). Таки зі мною! (*Обнімає*).

ГАЛЯ. Здрастуй, Василечку мій, голубчику! На привелику силу вирвалась, як батько з дому пішли, та й то на хвилину, ніби за прядивом до Романихи.

ВАСИЛЬ. А що він? Тобі нічого?

ГАЛЯ. Ані слова; тільки мовчать страшно, та уночі щось з собою балакають... а оце мені наказали, щоб не сміла з дому й носа показувати.

ВАСИЛЬ. Який він до мене ненависний... У моїй голові стільки думок! Все з тобою поділитись хотів.

ГАЛЯ. А я своїх і не зберу: порозліталися.

ВАСИЛЬ. Не сумуй, моя горличко! Ще нам щастя всміхнеться, як усміхнулось коханнячко, бо тиж мене любиш, Галюню! Правда, кохана, як я тебе? Над життя, над усе на світі!

ГАЛЯ (*тулиться до його. Сідають під дубом*). Ох, мій любий, мій милий, од першої стрічі, я вже стала твоєю! Памятаєш, я хмиз... несла, до хати, а ти стрів мене, пожалів моїх рук, одібрав ношу, та... так глянув на мене, так... так що я...

ВАСИЛЬ. Що ти, моя зоре, загорілась, а я опалів і спянів од твоєї краси. З того дня думка про тебе вужем оплела мое серце, так що й не чую вже — чи живу я, чи сплю — чи на землі, чи на небі, чи притомний, чи непритомний?!

ГАЛЯ (*пригоргається*). Моє щастя, моє коханнячко! (*Озирається*). Колиб іще не спіткали... де це ваші?

ВАСИЛЬ. Не бійся: там далеко вечеряють; по вечері співатимуть ще... а табор либонь рушає: я оце чув, як наша мати Гордиля веліла пакуватись.

ГАЛЯ. Одіжжасте? Вже? (*З сльозами*). Біднаж я, бідна!

ВАСИЛЬ. Одіжжають, тільки не я, Галю...

ГАЛЯ. Як?

ВАСИЛЬ. Мій світ кінчиться тут, при тобі.

ГАЛЯ *(ридає)*. Ох, щастя.

ВАСИЛЬ. Я зостаюсь!

ГАЛЯ. О!.. *(Кидається обнімати його)*.

ХВЕСЯ *(підкрадається й підслухує за кущем)*.

ВАСИЛЬ. Я в пана був: він мені дає коло цвинтаря ґрунт, а я збудую хатку.

ГАЛЯ. Яка я щаслива! *(Одумавшись)*. Тільки, лишенько тяжке! А батько? А брати? Я й забула про них! Ох, нещаслива моя доленька!

ВАСИЛЬ. Чогож то, пташко?

ГАЛЯ. Лихо над нами, Василю! *(Твердо)*. Ні, ти не можеш, ти не повинен всіх кидати: тобі згаряча здається, що од своїх одірватись легко, а далі, як вхопить за серце нудьга!

ВАСИЛЬ. Несила, інакше — пекло!

ГАЛЯ. Алеж горенько, батько наш не згодяться зроду! Не поблагословить, а прокляне!

ВАСИЛЬ. Так тобі батьківські проклони страшні... а чи моя перепана доля? Кажі все краще одразу: я хоч і циган, а тебеж губити не хочу. Кажі, — я готовий. Нехай уже я світ-за-очі загину, скоро тобі страшно...

ГАЛЯ. Ох... Василю, Василечку! *(Плаче)*.

ВАСИЛЬ. Ти плачеш, серденько мое?

ГАЛЯ. Плачу, бо несила одібрати душі, коли раз оддала. Скоро тобі власні муки не страшні, я свої знесу з одвагою.

ВАСИЛЬ. Горличко моя, зозулечко! *(Обнімає)*. Так тебе ніхто не одірве од мене?

ГАЛЯ. Жадні, жадні сили! Ми вже разом з тобою й на життя, і на смерть!

ВАСИЛЬ. Так: і на життя, і на смерть.

(Заніміли, обнявшись. Хвесья зразу зареготала дуже).

ВАСИЛЬ і ГАЛЯ. Ай!!

(Галя тікає).

ВАСИЛЬ. Хто тут?

ВИХІД 5.

Василь і цигани.

ХВЕСЯ *(аж за живіт береється)*. Ха-ха-ха-ха!

ВАСИЛЬ. Цить! *(До неї)*. Ублю!!

ХВЕСЯ. Ой, гвалт! Рятуйте! *(Одскакує на середину)*. Гей, сюди!!
Зрада, зрада!

(Дехто збігається).

ДІГО. Чого ти лементуєш?

ЯНКО. Який тебе дідько вкусив?

ХВЕСЯ *(показує на Василя)*. Он! Перевертень, зрадник! Держитесь табору, поки під казаном жар, а потім і „бувайте здорові“ не скаже.

АПРАШ *(підходить)*. В чім річ?

ВСІ. А то що нового?

ЯНКО. Як ти смієш!

ДІГО. Ще на кого?

ХВЕСЯ. Заступайтесь, бороніть його, носіть на руках, — оддячить він вам! Та йомуб смоли гарячої, отрути!

(Василь одійшов під дерево, і байдуже згорнув руки).

ХВЕСЯ. В чім річ? Зрадник, он зрадник, кидає табор.

АПРАШ *(і дехто)*. Що? Василь? Брешеш!

ГОРДИЛЯ. Василь кидає табор? Ти опаліла!

ХВЕСЯ. Спізнався тут з одною.

ГОРДИЛЯ. З ким? З ким?

ХВЕСЯ. З Лопухівною?!

ЯНКО *(і дехто)*. Брехня!

ХВЕСЯ. Та я отам власними очима бачила і на власні вуха чула оце зараз, як вони обнімалися, присягалися — не розлучатися до смерти.

ГОРДИЛЯ. А-а! Розбій! Василю, чи правду вона каже, чи бреше?

(Василь мовчить).

ХВЕСЯ. А ну-ну, скажи, чи брешу я?

ВСІ. Василю! Та чогож ти мовчиш?

ХВЕСЯ. А! мовчить, бо правда!

ДІГО *(і дехто)*. О-о!.. Невже?

ГОРДИЛЯ. Ідїть геть! Я з ним побалакаю.

(Цигани одходять до шатра й паруються з циганками).

ВИХІД 6.

Гордиля й Василь.

ГОРДИЛЯ *(підходить до Василя)*. Скажи мені, як твоїй мамі, щиро, чи правду Феся сказала?

ВАСИЛЬ (*з притиском*). Правду.

ГОРДИЛЯ. І ти кохаєш Лопухівну?

ВАСИЛЬ. Кохаю.

ГОРДИЛЯ. Хочеш з нею зостатись, покинути нас?

ВАСИЛЬ. Я не можу жити без неї...

ГОРДИЛЯ (*зло*). Ай! Так отак ти дякуєш нам? Так платиш мені, що тебе, як дитину свою, кохала?!

ВАСИЛЬ. Мамо! Я люблю вас, люблю братів моїх; алеж так покохав Галю, так, що без неї — смерть!

ГОРДИЛЯ. Блискавиця, забий її! Чомуж не нашу?

ВАСИЛЬ. Мамо! Вона безвинна!

ГОРДИЛЯ. Як безвинна? Вона украла у нас серце, наше серце, відігріте нами, випестуване нами, ще й безвинна? Кари їй, кари!!

ВАСИЛЬ. Мені, коли так, а не їй.

ГОРДИЛЯ. Гнів божий на мені, катування! Дитино моя, не кохай чужу: ти змію собі за пазухою вигрієш! Не буде тобі ні щастя, ні радості з нею.

ВАСИЛЬ. Цитьте, мамо: буду щасливий!

ГОРДИЛЯ. А чи я тобі щастя не бажала, чи я тобі не благала долі? Ти волочився по світу безбатченком, заблудою поневірявся, з голоду й холоду гинув, як звір. Ми одрятували тебе од наглої смерті і от пять літ ти нам рідним братом... а ти знову хочеш покинути батьків своїх і пристати до ворогів.

ВАСИЛЬ. Галя не ворог!

ГОРДИЛЯ. Ворог, ворог запеклий: всі вони.

ВАСИЛЬ. Чогож, мамо, всі? Є й добрі люди між ними.

ГОРДИЛЯ. Нема! До нас нема! Я цілим життям досвідчилась: глянь на мене — в кожній оцій зморщі сидить горе, що мені вчинили... а була й я красою на табор, і не один пан по мені гинув! Ну, і я одного покохала... аж горів у тих любонцах, а нарешті мою дитину одняв, оддав комусь, а мене за косу виволік з двору... О! Звірюга, пес лютий!

ВАСИЛЬ. Мамо! Голубочко! Настраждалась ти...

ГОРДИЛЯ. Так — мамо! Я тебе, як рідного сина полюбила. (*З сльозами*). Бо й мій би тепер таким був.

ВАСИЛЬ. Мамо моя, ріднесенька, люблю я вас, пожалійтеж і мене, коли судилося мені.

ГОРДИЛЯ. Горе, лихо невсипуще, кругосвітня злоба й безголовя!!

ВАСИЛЬ. Ох, яке пророкування зле — люте!

ГОРДИЛЯ. Слухай! (*Одводить його*). Ти знаєш, я всім мати й голова; я зроблю тебе отаманом, дам тобі палкішу за сонце напу дівчину, — винянчу внучат.

ВАСИЛЬ. Я, я — отаманом!? В дужій руці триматиму табор, а... а! Але як її не бачити, не чути? Ох, ні, ні!

ГОРДИЛЯ (*посатаніла*). Ні, кажеш?

ВАСИЛЬ (*скажено*). Ех!! Ні!!

ГОРДИЛЯ. А-а!! Будьже ти проклятий, невдячна собако, навіки: бодай зазнав ти сам одні муки і карався муками своєї гадини. Бодай ти з нудьги та гризоти власними задавився руками! (*Пшла*).

ВАСИЛЬ. Ай! (*Рве волосся*). Будьте і ви прокляті, звірі! (*Пшов*).

АПРАШ (*на бік*). Йди під три чорти! Мені не мішатимеш! Тепер поорудуємо з Азою.

ВИХІД 7.

Тіж, Аза й за нею хлопці.

ПАРУБКИ (*за коном*). Держи! Держи! Хапай її!

МИКИТА. Гей, Вавило! Перебігай їй дорогу!

ФЕДЬКО. Туди, туди забігай!

ДРУГІ. Держи, держи! Не пускай циганки! Го-го-го!!

АЗА. Ха-ха-ха! Черепахи! Ха-ха! Слимаки! Не догоните мене, не догоните!! (*Співає*):

Гей, ви, хлопці головаті!

Годі, годі вам брехати —

Не чіпала я в вас пана,

І йому я не догана!

Ох-ох! Ой, ля-ля! Меніж треба коваля!

Хоч я гарна і циганка,

Та вистачу за панянку;

Як спалю кого я оком,

То вже й гине ненароком...

Ох-ох! Ой, ля-ля! Меніж треба коваля!

АПРАШ. Ну, годі, кажу! З чого то зайшло?

АЗА. Ат, дурість! Я верталась з двору, а вони, паливоди, коло ставу й зачепили мене: один каже танцювати, другий — співати, а третій, (*на Марка*), витрішкуватий, хотів мене поцілувати.

МАРКО. Отож хотів і хочу, а як я що хочу, то мушу, й квіта.

АЗА (*драгує*). Справді?

МАРКО. А справді, щоб я луснув! Обійму й цмокну!

АЗА. Ну, далі, далі що? Я подожду.

АПРАШ. Азо, дай спокій! (*До парубків*). Чи не сором вам, зачіпати дівчину?

МИКИТА. Яку дівчину? Чарівницю, відьму?

АЗА. То так? Ну, пострівайтеж! Я вас всіх поперевертаю в осяк, тільки-но чари приготую!

АПРАШ (*сміється*). В осяк? Даремна праця: вони вже поперевертані.

ВИХІД 8.

Апраш і Аза.

АПРАШ. А тепер поговорю я з тобою.

АЗА. Зі мною?

АПРАШ. З тобою, козо, з тобою. (*Грізно*). Якого ти дідька собі в думку заклала, що...

АЗА (*бігає, співаючи*). Ля-ля-ля-ля-ля!

АПРАШ. Пекельна. І не руш дійти з нею ладу!

АЗА (*побачивши, що пакуються*). А то що? Завинено шатра? Ковадло на возі? Що то значить?

АПРАШ. Одїздимо.

АЗА. Одїздите? Таки, таки одїздите? Без мене: я не поїду!

АПРАШ (*суворо*). Чому?

АЗА. Бо не хочу.

АПРАШ. Чому не хочеш?

АЗА. Який потішний! Питає: чому? Не хочу, й баста!

АПРАШ (*гнівно*). Знаю, знаю причину: хочеш, скажу.

АЗА. Я не цікава.

АПРАШ. Не цікава? Знаєш, що голова замакітрилась.

АЗА. Голова, та не серце.

АПРАШ. Так! Чого раз-у-раз у палаці сидиш?

АЗА. Бо мені там добре, бо тішуть там моє око багаті салони, убрання, блищотки, свічада ясні-ясні, де я виглядуюся досхочу... а над усім подобається мені сам пан молодий, а закоханий страх! Такий слухняний, покірний... цілісінські дні лежить мені у ногах та дивиться в очі. Ах, а як говорить красно! Якими любощними словами ласкає! Ах!!

АПРАШ. Ет, шаленість, та й квита!

АЗА. Може бути, бо сама не знаю, що хочу, де мені краще. У палаці мені душно та нудно за вами, а прилечу до вас — нудно мені та смутно за молодим паничем, і знову я біжу туди — палити його на жар та на попіл очима, морозити жартами, дратувати сміхом, мучити до загину... О, для мене пекельні жарти — утіха!

АПРАШ. Ти хвора?

АЗА. Ні, хочу себе бавити, тішити, кохати, пестувати, любощами впиватись, панувати, зражати...

АПРАШ. Ну, а щоб те чинити, маєш продати себе?

АЗА. Усе продається на світі.

АПРАШ (*хапає за руку*). То й тиб хотіла, або може й...

АЗА. Ай! Серця йому не продам, то певно; але око, косу, сміх, пісню — чому ні?

АПРАШ. Повія!

АЗА (*вириває руку*). Цить мені! Не маєш права мене безчестити! Я можу бавитись і вбиратись у розкоші, якими мене пан дарить, бо, як скину їх, то зостануся чистою й вийду з палацу такою, яка й прийшла!

АПРАШ. Ет, говори собі! Пан закоханий, а при силі — на все одважитися може безкарно.

АЗА. Хто, Адам? Ха-ха-ха! А чи ти знаєшже того пана? Таке бідне, хирне, бліде, нудне, знесилене, холодне! Бррр! Він зважиться? Ха-ха-ха!!

АПРАШ. Проте, наживай краще пятами сама, аніж він кине: держись... своїх циган: вони одні уміють кохати щиро, палко... от я сам...

АЗА. Що? Що?

АПРАШ. Я удовець... і якби тільки прихилитись хотіла...

АЗА. До тебе, Апраше? До тебе, „додосе“?! Ой, того уже не здолаю! Ха-ха-ха! Ох, такого веселого дня, який ниньки, і не згадаю... ха-ха-ха... Якби тільки прихилитись хотіла... до тебе?... ха-ха-ха!

АПРАШ. Азо! Азо!

АЗА. Ну, годі! Напять мені мого намета: хочу спочити.

АПРАШ. Ой, ні! Мусимо їхати зараз.

АЗА. Як-то? Ну-ну, побачимо!

АПРАШ. А тобіб хотілось нашої згуби?

АЗА. Згуби?! Або що нам тут за лихо?

АПРАШ. Все, все! Це село — біда; наша банда розпустилася,
а найкращий робітник Василь...

АЗА. Що? Що таке?

АПРАШ. Відходить від нас.

АЗА *(обурено)*. Що кажеш? Василь, Василь?!

АПРАШ. Тільки й жде нашого виїзду, щоб тут осісти.

АЗА. Тут? тут? *(Гвалтовно)*. Але на що? З якої причини? Кажі мені зараз, старий, кажи!

АПРАШ. От та чортівка Галя звела його з розуму.

АЗА *(сплеснувши)*. Лопухова дочка?

АПРАШ. Так.

АЗА *(боязно)*. Ай! *(Закриває очі руками)*.

АПРАШ. То кров нечиста.

АЗА *(удає веселу)*. Василь зостається? Василь закоханий? Ха-ха-ха! Тепер уже не видержу! Ха-ха-ха! Закоханий у Галю — прекрасну, білу, як сніг, тиху, як лілея... Ха-ха-ха! Для неї й зостанеться, кажеш?

АПРАШ *(махає рукою)*. Ет, собачий син!

АЗА. Чудово! Ха-ха-ха!! Чудово! Та новина за п'ятьох варт... треба тобі за неї віддячити...

АПРАШ. Заспокойся, дитино!

АЗА. Заспівати, чи затанцювати? Ха-ха-ха! Що хочеш? Ха-ха-ха! Зостається?! *(Ходить, заглядає усюди; то почне пісню, то знов сміється)*.

АПРАШ. Ошаліла, ошаліла! Невже вона...

АЗА. Їдьмо, Апраше, їдьмо звідціль далі, та далі... без упину, до кінця-краю... до смерти й по смерти навіть...

АПРАШ. Ранком.

АЗА. Ранком може не стане в мене охоти, сили... Ох, зараз, зараз, додосе!

АПРАШ. То й зараз! Гей, Діго! Запрятай коні! Баби до воза!
(Всі зашамотіли).

ГОРДИЛЯ. Пакуйте останні речі!

(Пораються за її доглядом).

АЗА. Коха її, кохає... зостається? А, щож зі мною станеться? Що? Страх і подумати! Гинути без його? Ох!! *(Стоїть камінем)*. І яб могла зостатись у дворі, стрічати мого Василечка, бачити... та позирати, як він пестуватиме другу... Ой, прокляття!

Ніколи, ніколи! Щоб він і не знав! А з тими клейнодами годі! Пріч їх! (*Зриває всі коралі*). Печуть мені шию й руки! Пріч! Хай їх бере собі пан, мені тепер не до убрання, не до втіхи, не до сміху! (*Повертається, стрічає Василя; хотіла йому щось сказати, та засміялась шалено й побігла*).

ВЙХІД 9.

Василь сам.

ВАСИЛЬ (*здивовано*). Щаслива дитиночка, не зазнала ще жалю та туги! Сміхом та пісенею тільки й живе. (*Здрігнув*). Що то? Віз скрипить? Спаковані, готові? Вже ідуть? Так нагло й швидко? А-а, нехай собі ідуть до дідька! (*Хоче йти*). Ні, ні! Подумають, що злякався... та й всеж вони рідні брати мої... лають, бо люблять... Ах, щось мені груди здавило. (*Сідає безсило під дубом*).

ВИХІД 10.

Василь, усі цигани, циганки й Лопух.

ЯНКО. Готові коні!

ГОРДИНЯ. Готові? То всі до воза! Дітей беріть!

(*Мальовничий рух. Діго веде на ланцюзі ведмедя, той реве; діти плачуть. Апраш все виглядає наліво Лопуха*).

ГОРДИНЯ. Апраше! Рушати! (*Наближається*).

АПРАШ. Зараз, мамо! Ось Лопух!

ЛОПУХ (*виходить*). А що, виїздиш?

АПРАШ. Апраш слова не ламає.

ЛОПУХ. Спасибі! На, маєш. (*Дає гроші*).

АПРАШ. Вірно! Ну, зоставайсь щасливо!

ЛОПУХ. Щоб довіку не бачитись!

АПРАШ. Ну, ну, хо-хо-хо!! Агов, чи вся згряя на місці?

ЦИГАНИ. Вся, отамане.

АПРАШ. Ну, благословіть, мамо, в дорогу.

ГОРДИЛЯ. З богом, діти! (*Стає й грізно дивиться на Василя*).

АПРАШ. Ну, пісню на дорогу!

(*Лопух за деревом зліва. Василь його не бачить*).

СПІЛЬНИЙ ХОР.

Гей, дружино, гей жвавніше —

Вже рушать в дорогу час:

В серці стало веселіше,
 Потіпа мандрівка нас.
 Нам, циганам, в однім місці
 Вже коріння не пускати:
 Бо ми вільні собі птиці,
 Вітер — брат нам, нічка — мати!

АПРАШ. Азо! Де Аза?

АЗА. Тут, тут! (*Підбігає до Василя, дивиться в вічі, ламає руки, а далі регочеться*). Тікаймо! Отой селянин буде гнатись! Ха-ха-ха!

(*Цигани рушають. Гордиля зостається яку хвилину, позираючи на Василя; той вагається, ламає руки; але врешті не йде, Гордиля піднімає руки, роблячи невідомий знак і гордо виходить*).

ВИХІД 11.

ЛОПУХ (*виходить на-середину, мов його пісня тягне за собою далі й нагикається на Василя*). А ти? (*Показує рукою в бік до циган*). Поспішай!

ВАСИЛЬ. Я тут зостаюсь!

ЛОПУХ (*хапає за своє сиве волосся*). А!! Сатано!!

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

Середина хати. Просто двері, за ними присінок, мов ганок, а далі видно садок, коли вони одчинені. З-ліва велика піч, а за нею двері до комори; з-права два вікна. Під стінами лави й скрині, по стінах картини й кілки, де висять сита й всяке начиння.

ВИХІД 1.

Голуб, Галя, парубки, а потім дівчата.

(Голуб сидить за дверима, ніби на дворі. Повз його впродовж спізв входять парубки, то по одному, то по кільку, а далі й дівчата).

ГОЛУБ *(співає)*:

Ой, і з-за гори та стовпом дим...
Та раннім-раном ранесенько.
То не стовпи, то чорнії хмари...
Та раннім-раном ранесенько.
Тож не хмари — молоді бояри...
Та раннім-раном ранесенько.

(Впродовж пісні дівчата виходять і шепотять з парубками).

УЛЯНА. Від кого, від кого лірник?

ОРИСЯ. Хто сватів засилає?

ГАЛЯ*(що вибігла з комори і прислухалася)*. Що то? Що? Дідуню, що значить оця пісня?

ГОЛУБ. Як-то! Що ти питаєш? Свати прийдуть, голубочко моя!

ГАЛЯ. Свати? До мене?

ГОЛУБ. Хе-хе-хе! Красунечко, ніби-то не знаєш? *(Показує на парубків)*. От, подякуй старого, що тобі стільки хлопців молодців принадив.

ГАЛЯ. На бога, дідусю! Жартуєте зі мною, чи що? Свати? До мене? Відкіля це вам в голову ввійшло?

ГОЛУБ. Мені в голову? Алеж, моя пташечко, то мені наказано пісню.

ГАЛЯ. Заказано? Ким? *(Поглядає на парубків)*. Хто наказав? Хто?

ГОЛУБ. Хто казав, серденько? Але татусь!

ГАЛІЯ (*з криком*). Батько!? (*Руками сплеснула*).

ГОЛУБ. А так голубонько, так.

ГАЛІЯ. Батько? Батько? А-а! Розумію! (*Ламає руки*). Нещасна моя доленька! Нізащо! Нізащо! (*Побігла до комори*).

ГОЛУБ (*киває головою*). Хе-хе-хе! Тепер і я розумію.

ВИХІД 2.

Тіж і Гарбузиха.

ГОРПИНА (*вбігає захекана*). Де той бовдур? Де паливода, вернигора? Де?

ВСІ. А, і Горпина тут!

ДІВЧАТА (*до неї*). Здорові були, тіточко?

ГОРПИНА (*до парубків*). А, гультяї! От де ви, нарешті?

ВСІ. Що там сталося?

ГОРПИНА (*грізно*). Так, так робити? Га? Ви думаєте, що я на селі нічого вже не значу, що без Горпини обійтись можна? Що можна самому посвататись? А не діждете! Которий то з вас?

МИКИТА. Чи вас гедзь укусив?

ГОРПИНА. Зась кажу, зась! Де мене нема, там і свататись брись!

МИКИТА. Я? Свататись? Та йди до лиха: мені і не снилося!

ГОРПИНА. Що? Не ти? То которий з вас?

ВИХІД 3.

Тіж і Опанас.

ОПАНАС (*показується в двері*). Ге-ге-ге-ге!

МАРКО. Хто? (*Показує на Опанаса*). Он хто! Маєте!

ПАРУБКИ. Опанас, Опанас!

ДІВЧАТА. Гарний кавалер! Як раз до Галі!

ОПАНАС. Ге-ге-ге! А на здоровя! Ого, компанія.

ВСІ. Честь молодому, слава!

ОПАНАС (*кланяється комічно*). Дякую! Дякую! На здоровя! Опанасові слава! Го-го-го-го!

ГОРПИНА. То він молодий! Чи ви не пошаліли?

ОПАНАС (*ображено*). А чогож то?

ГОРПИНА. І ти? Ти, придуркуватий, хочеш женитись?

ОПАНАС (*поважно ходить*). А чому ні?

ГОРПИНА. Кінець світу, або кара божа!

ОПАНАС. Не з вами, Горпино, ні!

ГОРПИНА. Тьху!!!

УСІ. Ха-ха-ха-ха!

ВАВИЛО. Ач, і дурненький, а старій не раденький!

ОПАНАС. Старої жінки не хочу! Фе! Я молодой собі хочу.

ВСІ (*сміються*). Добре! Добре!

ГОРПИНА. Та для тебеж тра дурної, як чобіт!

ОПАНАС. Аби не ви!

ДІВЧАТА. Молодець, Опанас!

ВИХІД 4.

Тіж і Лопух, а потім Денис і Пилип.

ЛОПУХ (*блідий, змарнілий, з'являється на порозі*). Хай буде похвалений!

ВСІ. На віки вічні!

ЛОПУХ. Здорові були, хлопці! Вітаю вас, красні дівчата! Це для моєї убогої хатинки правдиве свято, що такі гості. Сідайтеж, прошу покорно.

ПАРУБКИ. Дякуємо.

ЛОПУХ. Нуте-бо, нуте... без церемонії, по сусідськи, по знакомости... Старий Лопух з душі рад, чим би дорогих гостей вшанувати? Небавом буде й музика. Ага, ото й сини мої вертаються із лісу, допоможуть старому прийняти гостей.

ДЕНИС і ПИЛИП (*поважно*). Здорові були, пани-брати!

ПАРУБКИ. Дай боже здоровя!

ЛОПУХ. Гей, Денисе, Пилипе! А, ну-те, жвавіш до частування! Приготуйте стіл, несіть питво мерщій.

ДЕНИС і ПИЛИП. Зараз, тату!

ЛОПУХ (*оглядається*). А деж та?

ГОРПИНА. Галя?

ЛОПУХ (*гірко*). Егеж. (*Похопившись*). А, Горпино! Згадала таки дорогу до моєї хати? Недобре, бабусю... так довго й порога не переступала, мов би сторонилася Лопуха... а яж казав, що незабаром буде потреба.

ГОРПИНА. Та я сподівалася, алеж бо Галя...

ЛОПУХ (*махнув рукою*). А чудерначка, як завжди! (*Тихо*). Піди до неї... шепітни їй, щоб там і не важилась; хай приготує рушники, хустку, бо я так хочу — розумієш?

ГОРПИНА. Го-го! Не Горпину вчити, го-го-го!! Знаємо справу: я, батьку мій, на тім усі зуби проїла! (*Рушає до комори, а потім хутко назад*). А хтож то прийде? Від кого?

ЛОПУХ. Незабаром побачиш.

ГОРПИНА. Той, що з хати на вигоні?

ЛОПУХ (*спалахнувши*). Що-о?

ГОРПИНА. Та тойже... циган Василь.

ЛОПУХ (*мов укушений*). Тьху!! Чи ти опаліла?

ГОРПИНА. Як-то? Хіба? Аджеж...

ЛОПУХ (*скажено*). Гей! До чорта в зуби!!

ГОРПИНА (*до дівчат*). Бачите, — не циган.

ЛОПУХ (*до себе*). Циган, і вічно циган! Так кінець же цьому! (*Твердо*). Галю! (*Нетерпляче*). Га-лю!!!

ПИЛИП (*готуючи стіл, до Дениса*). Що то буде, Денисе? Мені страшно!

ДЕНИС. Га! Він батько: його воля-свята!

ЛОПУХ (*скажено*). Гей, сатано! Чуєш, ти? (*Береться за груди, закашлюється*).

ПИЛИП (*піддержує його*). Заспокойтесь, татуню: виж хворі... вам погіршає.

ЛОПУХ. Так, спокою треба... терпеливості... Га-лю!!

ВИХІД 5.

Тиж і Галя, потім свати 1-й і 2-й.

ГАЛЯ (*виходить бліда, з мертвим, але непохилим виразом*). Тату!

ЛОПУХ Ти? (*Борюкається з собою*). Тут до гостей твоє місце: тиж господиня... Єдина дівчина в хаті, а по закутках ховазшся! (*Показує на стіл*). Почастуй сусід.

(Галя ступила і стала).

(Двері вхідні одчинились, входять свати; староста 1-й з завітчаною палицею й ясною хусткою; за ними з пляшкою прибраний гарно син війтів).

ЛОПУХ. А! Нарешті!

ВСІ. Свати, свати підходять.

СВАТ 1-й і 2-й.

Їдуть, їдуть пани свати
Й короленко з ними їде —
Хочуть хату звоювати,
Та чи то їм в руки піде?

ВСІ. Роман! Війтів син!

ПАРУБКИ. Він? Безязикий? До Галі?

СВАТ 1-й. Далі, бра, торуй дорогу!

СВАТ 2-й (*пняний*). Добре кажеш, торуй дорогу... (*Точиться*). Не переступлю порога!

СВАТ 1-й. Держись твердо й стукай.

СВАТ 2-й. Як твердо, то й твердо. Романе!

РОМАН. Го-го!

СВАТ 2-й. Стукати?

РОМАН. Ой-ой!

(*Сват 2-й, стає на порозі й стукає палицею тричі*).

ЛОПУХ. Коли з богом, то просимо.

СВАТ 1-й. (*виступає*). З святим богом та чесним хлібом. (*Зближаються всі троє*). Хайже буде похвалений!

ВСІ. На віки вічні.

СВАТ 1-й. Крізь густу діброву та широке поле...

СВАТ 2-й. Широке поле...

СВАТ 1-й. Не перебивай, а слухай готове, та підтакуй!

Крізь густу діброву, та широке поле
Провадиш нас завжди, зла й добра доле.

СВАТ 2-й (*зігхає*). Ох, доле, доле!

СВАТ 1-й (*тупиув*).

Ой, в далекім краї геть-геть за горами,
За морем глибоким, за очеретами,
В розкішнім палаці, при тихій долині
По дівчині красній короленко гине...
Гине, бо до неї коханням палає...

СВАТ 2-й. Палає: чуєш, Романе?

РОМАН. Га-а?

СВАТ 2-й. Палаєш, чи не палаєш?

ВСІ. Ха-ха-ха!

ЛОПУХ (*нетерпляче*). Кінчайте вже швидче.

СВАТ 1-й. Зараз! Сто день не їв він, не пив.

СВАТ 2-й. Сто день... не пив — горілки... бідний!

СВАТ 1-й (*заміряється*). Чи будеш мовчати? Заціплю!

СВАТ 2-й. Заціпиш, чи не заціпиш... а ти кінчай своє... і баста!

СВАТ 1-й. Прочув короленко, що є королівна:

Думає все думу, чи не буде гнівна!

Чи поділить з паном своє панування?
Тоді самотині і журбі скінчання.

Покликав мене він, а я йому й раджу,
Чим то побороти красу й силу вражу:
Щоб скупавсь зимою в ставку, в огороді...
То покраща зараз молодець на вроді.

СВАТ 2-й. Покраща... на вроді — чуєш, Романе? Чи ти уродливий?
РОМАН. Ой-ой!

(Всі так і покотилися зо сміху).

ЛОПУХ. Годі, годі, вже!

СВАТ 1-й. Крий боже! Закону не зламаю. *(До свата)*. Брате, стій!

СВАТ 1-й і 2-й. Стоїмо вкупі перед столом,
Щоб ударити батькові чолом;
Просимо руки твоєї Галини,
Та прийнять од нас ці дарини!

(Лопух одбирає сито з хлібом, обнімається тричі зі старостами).

СВАТ 2-й. Романе! Дайже молодій коралі!

ГОРПИНА. То вже моя річ.

(Одбирає коралі й вішає на шию Галі, що стовпом стоїть).

СВАТ. Просимож усіх вас, панове, в бояри.

ХОР ЖІНОЧИЙ. Ой, радуйся, старий батько

І, красуне дочко:
Не пожалій дарувати
Нам свого віночка,
Бо од сватання до шлюбу
Тільки-но неділя:
Незабаром, моя люба,
Буде в нас весілля!

ХОР СПІЛЬНИЙ. Ой, ти пташко молоденька,

В саду винограду,
Бери князя за рученьку,
Сідай на посаду!
Гей, поставте меду, пива
Нам, шановні свати:
Ми пісень гукнем на диво,
Будем дружкувати!

ГОРПИНА. Ну, тепер рушники.

ЛОПУХ *(до Галі)*. Доню, Галю! Чуєш, вяжи їх рушниками.

ГОРПИНА. От, звичайно, молода: соромиться... я їй поможу.

(Вяже сватів рушниками).

СВАТ 2-й. Романе!

РОМАН. Га-га!

СВАТ 2-й. Далі до пляшки!

РОМАН. Ой-ой! *(Хлиснув і подає Галі)*.

(Сват 1-й і 2-й зближаються до Галі).

ЛОПУХ *(кладає Галі руки на плечі)*. Доню!

ГАЛЯ *(дивиться гостро, мов прокинувшись)*. Що то? Що? *(Завваживши простягнену пляшку)*. А! А!

ЛОПУХ *(пересилює себе)*. Єдиначко люба!

ГАЛЯ. Тату!!!

ЛОПУХ. Чого, моя зозулечко, чого?

ОПАНАС *(чуло)*. Гвалт! Гвалт!!! Пташка у пастці... крильцями тріпоче!

ЛОПУХ. Чогож так дивишся прикро? Обізвись до свого молодого.

СВАТ 1-й. Пригубже, пригубже, наша королівно!

ГОРПИНА. Не встидайся! Попробуй!

ЛОПУХ *(здержано)*. Та не будь такою соромливою... усміхнися-бо!

(Гірко). Аджеж ти умієш усміхатись до юнаків, ой, умієш...

СВАТ 2-й. Чогож вона церемониться?

ЛОПУХ. Жаль бідарці батьківської оселі, а й страх теж дівочий... яка то доля? Пригубже!

ГАЛЯ. Батеньку рідний!

СВАТ 2-й. Ет, чого там страхатись? Таж Роман не бовдур, — жалуватиме бабу... правда, Романе?

РОМАН. Ой-ой!

ЛОПУХ. Нуж, нуж, доню, годі вже того, годі! Одний на знак згоди й послухання! *(Грізно)*. Чуєш? *(Здержується)*.

СВАТИ 1-й і 2-й. Просимо, королівно.

(Павза).

СВАТ 1-й. Але щож? Ані слова!

ГОРПИНА. Вибачайте вже... спершу страшно...

(Галя нерухома).

ЛОПУХ. Донечко люба... Потіхо моя єдина... Одрадо в житті моім!

Опамятайся, перестань! Прийди до розуму: я прошу тебе... сильно прошу... я — батько... старий твій батько, що стоїть уже над могилою!

ГАЛЯ (*складає руки*). Милосердя!

ЛОПУХ (*запально*). Милосердя! А ти маєш його, коли пхавш мене у могилу, безбожна? Смерти моєї чекаєш, щоб потім... а не діждеш!! Поки останній дух підносить ці груди, не погнуись, поставлю на своїм. Пий мені зараз!

ГАЛЯ. Не можу, тату, не можу!

ЛОПУХ. Не хочеш?

ГАЛЯ. Ні, бо присягалася.

ЛОПУХ. Кому, ледащо? Кому присягалась? (*Сказано*). Тому? Не згожуся на таке єднання.

ГАЛЯ. Чиніть, що хочете, а за цього я не піду.

ЛОПУХ. То так? Е, то я твій упір зламаю! (*Хватає за руку*). До ніг йому!

ОПАНАС. Не бийте! Не бийте її! Мене бийте: я до того привичний, а не вона!

ВИХІД 6.

Тіж і Стась (льокай).

(Двері одчиняються хутко, на порозі стає Стась).

ГОЛОС ВАСИЛЯ ДО СТАСЯ. Гляньте, як тут зпущаються!

СТАСЬ. Що тут за розбій? Пан просив, щоб ти свої дочки не неволив, а щоб оддав за цигана! (*Пішов*).

ВСІ. За цигана?!

ЛОПУХ (*задихаючись*). Як? Той ірод і панові наскаржився! То я не батько своїй дитині, не властитель у своїй хаті? Пріч! Лоби порозсаджую! (*Хпає сокиру*).

ДІВЧАТА. Ой-ой! Прибе!

ВСІ. Ой-ой!

(Тікають з хати).

ЛОПУХ. Люди добрі... згляньтесь! Осміяли мене, осоромили на весь світ... дочка жалувалась панові... циган наплював мені межі очі. (*Задихається*). Помсти! Помсти! Не дайте мене... Ой! (*Хапається*). Голова мені... груди... пече...

ПИЛИП (*піддержує*). Таточку, заспокойтесь!

ЛОПУХ. Я не хочу вмирати, не хочу, поки його носять на світі чорти, поки його сам не спроваджу до пекла! (*Поривається, хапає сокиру; але захитався і впав на руки Пилипа й Дениса*).

ПИЛИП. Що з вами тату, голубчику?

ЛОПУХ. Щось луснуло... в грудях вогнем заливає... в голову мотами бе... Ой! Смерть, смерть у собі чую... Помститься над ним... до загину... і на їй, на тій виродці... що батька вбила. За-клинаю вас, щоб жадної ласки, жадного слова до неї... будь вона...

ГАЛЯ (*бліда, опершись о притолку*). Тату! Простіть!

ЛОПУХ. Будь вона і од мене, і од...

ГАЛЯ (*піднімаючи руки, ніби щоб удержати слова*). Тату, не про-клинай.

ЛОПУХ (*підводиться*). Коли вона не відступиться від того... по-мелом женить її з хати... ані шеляга, ані зерна збіжжя, з сто-доли...

ГАЛЯ. Ах! (*Падає на коліна*).

ДЕНИС. По вашій волі буде!

ПИЛИП. Сестраж вона.

ЛОПУХ. Відниньки не сестра вона вам... ви їй не братя! То чу-жениця... циганівна.

ГАЛЯ. Милосердя! (*Ридає*). Мамо! Чи чувш ти? Заступися хоч ти за дочку!

ОПАНАС (*плачучи*). Змилуйтесь!

ЛОПУХ. Пріч, пріч їх! Щоб і за мою труною не сміла йти!!

ГАЛЯ (*плазує, щоб поцілувати ноги батькові*). Простіть!.. Простіть!!

ЛОПУХ. Холодно... духу нема... Повітря!... Де вона? Ах, як я її люблю!... Де моя...

ГАЛЯ. Не проклиняйте!..

ЛОПУХ (*непритомно*). Женить із хати циган! Повно їх! Дочку мою, вірницю мого ока крадуть... Ай!! (*Падає мертвий*).

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Дика околиця. Задник виявляє піскувате узгір'я, поросле соснами; між бору спускається на діл кручений шляшок, направо на декорації видно сільський цвинтар, що зникає за кулісами. Права сторона куліс — огороди й тини. Ліва — сосни й пісок під протят бору. На шляху під праву кулісу криниця й висока фігура. Наліво виступом мазанка низька, крива, сколочена, з діловання, грубо обляпана глиною; дах з моху, та дерну; вікно маленьке, двері косі; ближче наліво під кулісу стіни від кузні, що розпочав Василь. Місце обнесене латами, жердками, замість тину і воріт. За загороддю і по цей бік валяється цегла, камінь, дерево, глина і т. и. По сцені крізь ростуть кущі, бурян.

Доба над вечір. Осінь.

ВИХІД 1.

Василь і Галя.

(При піднятті завіси Галя сидить на призбі і щось шие. Василь поряється коло кузні. Галя смутна, замислюється, стиливши голову. Василь теж знеможений, кидає роботу, знов починає й кидає, борючись з нудьгою. У лісі вие вітер. Чути часом крик пугача).

ВАСИЛЬ. О, знов пугач! Стогне проклятий і стогне... та вітер ще вие. Ані способу робити... І мало не рік у цій пустці, у цій самотині дикій... Знов стогне? На погибель тобі, стогнію пекельний! І в Галі теж опускаються руки: мов прокляття яке над нами тяжіє. *(Тихо)*. Нещасна! Нудиться за своїми, все гадками туди літає. *(До неї)*. Галю, Галю!

ГАЛЯ *(здрігнувши)*. Га? Що? Підвечірку може? Ет, не багато заходу з ним... шматок хліба сухий. *(Хоче піти)*.

ВАСИЛЬ. Не треба, не голодний. *(Підходить)*.

ГАЛЯ. Чи чуєш, як смутно завиває вітер?

ВАСИЛЬ. Ех, чую до дідька й бачу, як оті завивання занудили твою душу.

ГАЛЯ *(мелянхольно)*. Мою? Я мов уже привикла до могильного суму, до стогону, я вже не розберу, чи в середині, чи надовкола стогне.

ВАСИЛЬ. Ох, не перший раз сидиш ти коло мене, як мертва, тіло твоє тільки тут, а душа вже отдавна там, на селі, між своїми, при веселих часах.

ГАЛЯ. Ні, ні, не так; душа моя тут біля тебе.

ВАСИЛЬ. Тобі жаль минулого, жаль того, що для мене вчинила.

ГАЛЯ (*живо*). Звідкіль же ти постеріг те, дорогий мій, любий?

ВАСИЛЬ. Звідкіль? Звідтіль! (*Показує на серце*).

ГАЛЯ. Ох!!

ВАСИЛЬ. Та й обличчя твоє все промовляє; тобі в печінках уже й нужда наша й поневіряння, моя неспроможність... а!.. а!!

ГАЛЯ. Василю, Василечку. З чого таке ти провадиш?

ВАСИЛЬ. З чого? Бо якби не твій смуток, то я був би другим і меніб не стукало б у голову, що стратив усе, що все пропало. Ох, жив я в братським гурті — вільний, веселий, щасливий...

ГАЛЯ (*болізно*). Щасливий?!

ВАСИЛЬ. А тепер найпаршивіший пес, заблуда — щасливіший від мене, бо хоч він і голодний і холодний, — як я, так не працює, як я!

ГАЛЯ. Коханий мій, єдиний! Трудишся над силу...

ВАСИЛЬ. А з тої праці що маю? Другий раз хату будую, раз згоріла вже... а кузні й не діждуся; швидше впаду від знемоги й несили. О, будь проклята та година, коли я прибув сюди, коли zostався... в селі... для тебе.

ГАЛЯ. Василю!! (*Закриває вид*).

ВАСИЛЬ (*опам'ятавшись*). Ах, я ошалів, я шалений! Не знаю, що говорю, що чиню! (*Обнімає Галю*). Вибач, прости мені, Галю, мої шалені прокльони! Даруй мені, голубко! (*Цілує*). Але колиб ти змогла позирнути в мою душу! То вже не я, то не твій Василь, а якась найстрашніша хвороба!

ГАЛЯ (*мов заспокоєна*). Терпеливості! Мій голубе!

ВАСИЛЬ. Терпеливість... я те знаю, моя зозулечко. Але звідкіль її набратись, хіба в дідька позичити? Уже всю витратили...

ГАЛЯ. То правда, а всеж незабаром кузню викінчиш.

ВАСИЛЬ. Так: але звідкіль грошей узять на наковальню, ковадло, на міх і на всі причандали ковальські? Тож сума?

ГАЛЯ. Я піду на заробітки.

ВАСИЛЬ. Ти?

ГАЛЯ. До сусіднього села.

ВАСИЛЬ. На глум, та на поневіряння... ще в таким стані... ніколи!..

ГАЛЯ. Ну, то піду за поміччю...

ВАСИЛЬ. Куди? До кого?

ГАЛЯ. До братів.

ВАСИЛЬ. За милостинею, за милостинею до них? О, швидше смерть голодна, швидше тисячу смертей, аніж один од них шелг, аніж одно їх зерно.

ГАЛЯ. А можеб...

ВАСИЛЬ. Слухай, я сам піду до коваля наймуся; другої ради нема.

ГАЛЯ. Зоставиш мене саму тут у цій пустині, обік цвинтаря?

ВАСИЛЬ. А щож почати, моя горличко? Я попрошу Опанаса, він назиратиме...

ГАЛЯ. Ох, то йди, коли так постановив. А скоро загучить в нашій кузні молот, зразу людно стане в нашім закутку.

ВАСИЛЬ. А, як напасники наші обминатимуть і нашу кузню?

ГАЛЯ. Заспокойся! Коханий мій! Вониж не забудуть своєї користі...

ВАСИЛЬ (*легше*). Бо й сама скажи, чи хтож так коня окує, як я? А плуг... рало... хто насталить краще від мене?

ГАЛЯ. А вжеж ніхто, ніхто! Василь мій стане першим ковалем на околицю. (*Ласкає, пестує його; і він обнімає її весело*).

ВИХІД 2.

Тіж і Опанас.

ОПАНАС (*йде згори, з лісу, розмахуючи руками, притуптує й співає*).

Ходить гарбуз по городу,
 Питається свого роду,
 Ой, чи живі, чи здорові,
 Всі родичі гарбузові?
 Обізвалась жовта диня:
 А яж твоя господиня,
 Так тебе я, бач, люблю,
 Аж розрепнулась з жалю!
 Обізвались огирочки,
 А між твої, батьку, дочки;
 Обізвались кавуни,
 А ми парубки-сини.
 Обізвалась і квасоля,
 Ох, моя нещасна доля!
 Хто не пройде, не мине —
 За чуприну ускубне!

ВАСИЛЬ і ГАЛЯ. Панас! Панас!

ОПАНАС. Го-го-го! На здоровячко! А так, так! Аж мило!

ГАЛЯ. Любий наш, коханий!

ОПАНАС. Го-го-го! Перешкодив? Перервав любовці? Ну, даруйте мені.

ГАЛЯ (*пригортається до Василя*). Бач, яка я щаслива!

ОПАНАС. Ой-ой! Що за милування, що за пестоці, аж мене оскома бере!.. Та і яж собі вдався хлопчина жвавий, моторний, а жадна псявіра дівоча запотилишника навіть дати несхоче... Не соромтесь, — далі! Ще раз цмок! цмок!

ВАСИЛЬ (*подає руку*). Приходиш, як проханий: тільки що мав тебе шукати...

ОПАНАС. Мене шукати? Ге-ге-ге-ге! А чи знав би де? Там, де лають, де бють, де голодно, і холодно, — отам певно мене знайшов би! Ге-ге-ге!!

ВАСИЛЬ. Ех, ех! На таку річ не треба рушати і з місця: все те у мене знайдеться в хаті.

ОПАНАС. Що? І голод? Ну, то я принаймні на сьогодні приніс вам вечерю: гляньте-но, Галю! (*Виймає з під поли курку*).

ГАЛЯ (*радісно*). Ах, що то? Курочка, курочка? І чубата, чубайка моя! Красунечко, ласкавочко! Якаж я рада, яка рада! (*Цілує її*). Звідкіля вона тобі впала?

ОПАНАС. Ет, звідкіля? Не висидів її сам, певно, — знайшов і приніс.

ВАСИЛЬ. А мене за те злодієм не зроблять? Не хочу, бери її!

ГАЛЯ. Гм!.. (*З сльозами*).

ОПАНАС. Го-го-го!! Який гордий! Та це здичіла курка, або ледача; блукала самопас там в корчах і гвалтом за пазуху мені кинулась; я її одгонив, дак лізе... от, звичайно ледаче. Як і я: свій свого пізнав.

ГАЛЯ. Ні, ні! Я її не віддам, я буду її доглядати: так мені трудно без живого створіння. (*Ласкає*).

ОПАНАС. То у вас ні собаки, ні кітки нема ще?

ГАЛЯ (*смутно*). Немає.

ВАСИЛЬ. Поки й годувати нічим.

ГАЛЯ. Яб останнім шматком поділилась...

ОПАНАС. То я принесу: там одно цуценятко у нас є, таке ловеньке...!

ГАЛЯ. Голубчику мій! І в мене буде своє хазяйство? От, я мою чубайку посажу в хаті на лавку. *(Побігла до хати)*.

ВАСИЛЬ. Панасе! А ми тебе хочемо просить про одну послугу!

ОПАНАС. Хо-хо-хо-хо! Об услугі? Мене? Хо-хо-хо-хо! Ой, ївалт! Ой, зі сміху умру, ой, лусну! Та до чогож дурний Панас може придатись? Ха-ха-ха! Їй-богу, од сміху умру! Ѓвалт!!

ВАСИЛЬ. Та не шуткуй. Я вибираюсь бач на заробіток по рудні...

ОПАНАС. А з Галею що зробиш?

ВАСИЛЬ. В тім-то й річ... Колиб ти був таким, як я знаю, то тиб приніс їй коли, хоч полінце з лісу, та назирав би в ночі за хатою; нехай би і Галі було часом до кого промовити слово.

ОПАНАС *(вигирає сльозу)*. Бідна! А як я тобі, коханий цигане, жінку збаламучу? Не боїшся того? Го-го-го! Такий пристойний молодець, як я? *(Показує на Галю, що вергається)*. А жінкаж молода, цяцяна! Небезпечна то річ! Ѓвалт, ївалт!

ВАСИЛЬ. Не глузуй над лихом, рятуй: гинемо!

ОПАНАС. Рятуй, рятуй! А щож ти, цигане проклятий, думаєш, що мені погано в моім палаці? Що тільки пальцем кивни, то я й полечу служити до вас за мірку повітря? Го-го-го-го! А мені тепер хіба зле? Та я висижуюсь по цілих ночах у сінях, а то й на горищі... і недоїдки маю... а часом і дрантя, якщо злетить їм з хребта, ги-ги-ги-ги! Ѓвалт!

ГАЛЯ. Ох, бідний ти, бідний, мій Панасю!

ОПАНАС. У вас то краще буде мені? Го-го-го! Ні, не виглядає на те, ні. І палац неважний, забудовання немає... тільки вітер гуля по пустині... а часом і вовки завітають! Але хата, де я уродився, хоч і чужа, та рідна... Ох, цигане! Ти того не знаєш! Яб прив'язав себе ногою до неї, хоч там мене і бють... там... мав я... *(з сльозами...)* матусю!

ГАЛЯ. Памятаю її я, Панасе, памятаю!

ОПАНАС. І ти її кохала... хоч слугою, ключницею мама була, а така добра! Ах! *(Вигирає сльози)*. Ет, що це я? Мені й пристало. Хи-хи-хи! Слухай, цигане: я тієї хати кинути не можу, бо хочу в ній умерти. Ну, так я буду служити їй їм, і вам. Тільки, щоб я тобі жінки не збаламутив? Га?! Далєбі, страх бере, хо-хо-хо!

ВАСИЛЬ. Нехай тобі бог заплатить.

ОПАНАС. Я такий багатий, що плати не потрібую. Я пан, ще й великий пан! Як наш дідич, що повернув оце до двору.

ГАЛЯ. Хто? Наш пан?

ВАСИЛЬ. То він вернувся і тепер у селі?

ОПАНАС. Хіба не знаєте? Уже два тижні.

ГАЛЯ. Вернувся, вернувся? Ах, яке щастя, а ти нам нічого й не кажеш? Та тож вельможна пані нас і поєднала.

ОПАНАС *(тихо)*. Одружила пса з кійком.

ГАЛЯ. Піду до двору, до вельможної пані; розкажу про нашу біду, попрошу милосердя!

ОПАНАС. Хо-хо-хо-хо! Не так швидко, Галю! Вельможний дідич вернувся сам, та лютий! Бо йому жінка чи не вмерла.

ГАЛЯ. О? То царство небесне їй! Так ти, Василю, до вельможного пана піди, поклонися: він жалісливий, допоможе на кузню!

ВАСИЛЬ. А що? Може й варт! Пан багатий... як думаєш, Панасе, чи спробувати?

ГАЛЯ. Піди-бо, піди! У коваляб мусів працювати рік цілий, а тут одразу можеш стати на ноги.

ВАСИЛЬ. Так, рудня не втіче, а тут спробувати не завадить. *(Пішов, поправляючи одіж)*.

ВИХІД 3.

Опанас і Галя.

ОПАНАС *(дивлячись у слід)*. Ге-ге-ге! Мені здається, що він дарма бе ноги, як дарма чекає на згоду з громадою...

ГАЛЯ. Коли рідний батько і брати відцурались, то що вже чужі?

ОПАНАС. Так, так! Завзялись уперто... за проводом отого Глейтюка. А Василь тепер не той, що колись...

ГАЛЯ. Ох, не той Панасе, не той!

ОПАНАС. Вовча натура! Тягне його до вовчої зграї... пориває волющожество давнє...

ГАЛЯ. Нудиться за братами, а надто з того часу, як місяці зо три тому зайшла до нас якась циганка, налякала страх!

ОПАНАС. Циганка? Яка? Коли? Чого?

ГАЛЯ. Не знаю, не знаю... Щось Василеві шепотіла, пророкувала... що там десь його щастя...

ОПАНАС. А він і не сказав нічого, затаїв?

ГАЛЯ. Як шалений з того часу ходив... ледве-ледве забув грохи, та й то в снах часто... спалахне...

ОПАНАС. Погано!

ГАЛЯ. Горенько мені!

ОПАНАС. Ет! Не піддавайтесь: — ще єсть надія, хо-хо-хо!

ГАЛЯ. Знаю, хіба в смерті?

ОПАНАС. Но-но! Прибуде вам швидко потіха: нові вустонька по-пхнуть його знову до праці: привяжуть до місця й вернуть давню жвавість.

ГАЛЯ (*плаче*). Змилуйся над нами, панно свята!

ОПАНАС. Е-е-е! Годі-бо, годі! Я того дощу не люблю — і без того осінь. Розвеселись, моя рибонько, усе зле перейде... ой-ой, ще як перейде!.. мені кілька раз траплялось: оце бють, бють щодня, та все з прибавкою, — думаєш, що час ужеб здихати, аж дивишся — обридло їм товкти і шматок хліба кинуть.

ГАЛЯ. Сирота ти безталанний, як і я.

ОПАНАС. Го-го-го! Що там! Усі ми сироти! А ти постривай, як буде у нас „кува! кува!“ то мене візьміть за кума... я буду гуляти з дитинкою: отут треба буде бузку посадити, та квіток... Я принесу, уже що-не-що, а принесу! Гарний садочок, буде... а там капуста буде... колиб ще корівку! Хо-хо-хо!

ГАЛЯ. Що ти, Панасику? Та нам хочби козу.

ОПАНАС. Козу? А що ти думаєш? Даруй, ще життя буде! Супрунниха продає козиня за чотири злоти... Я брилі добре плету... Крамар дає по дві копійки за один... Нароблю їх... А скільки на козиня треба виплести?

ГАЛЯ. Та це ти вік цілий плестимеш, голубчику!

ОПАНАС. Та стривайте! Два, та два, та ще два, та ще!.. Хі! Як по ночах плестиму, то у нас швидко отут козинятко мекатиме... Весело як!.. Ха-ха-ха! Будемо дойти, молочком синочка поїти, а мамуся сидітимуть отут та сміятимуться.

ГАЛЯ (*обнімає його*). Панасику! Яке в тебе золоте серце!

ОПАНАС. Бач, серце золоте! А на що воно здалось? Колиб я сам золотий був! А то всі кажуть, що я з ключчя зроблений, та ликом шитий... чи тож правда?

ГАЛЯ. Не вір... ти хороший, ти славний.

ОПАНАС. Ой, гвалт! Хо-хо-хо! Та я сказюся з радости! (*Співає й пританцьовує*).

Та яж таки хорошун,
А не яка рохля:
Голова, як той кавун,
А ніс, як картопля!

Та яж таки молодець,
 Яких сто на хуру;
 Тільки горе, що одну,
 Всього маю шкуру.
 Ой, чим же я не юнак,
 Любому королю?
 Тільки горе, що усяк
 Мене товче в волю!

ГАЛЯ. Ох, Панасику! Спасибі тобі, і мене розвеселив!

ОПАНАС. Ой-ой! Ще не так розвесело... Хо-хо-хо! І з Василем потанцюю... Ще заживемо... Го-го-го!

ГАЛЯ. А, тихо! Чуєш, хтось лісом співає?

ОПАНАС. Мов би старці... Певно з ярмарку... Ой, гвалт, наші люди повертаються, а я собі тут оббиваю боки і до чужої жінки халявки смалю! Хо-хо-хо!

ГАЛЯ. То й брати ярмаркували сьогодні і сюдою вертаються! *(Важко)*. А якби до них наблизитись... Хоч єдине словечко промовити... Може, нужда наша пройме їм серце?

ОПАНАС. Спробуй: утік, не втік, а побігти можна! Тільки, щоб вони змилюстивились, го-го-го!!

ГАЛЯ. Не одбирай у мене надії!

ОПАНАС. Ось і старці! Го-го-го! Бери, Панасе, ноги на плечі! Хоч до бурдею ховайся! *(Забігає в бурдей)*.

Вихід 4.

Галя, лірники, потім Денис, Пилип, війт, Горпина, парубки і жінки.

ЛІРНИКИ *(сідають коло криниці під фігурою і співають)*.

Ой, у полі озерце,
 Там плавало відерце...
 Сосновії клепки,
 Та дубове денце —
 Не цурайся, мов серце!

ЛІРНИК 1-й. Подайте за спасіння душеньки своєї, за своїх родителів, за діточок, померлих!

ГАЛЯ *(що слухала)*. Ось шматок хліба вам, старче, ото й усе мове багатство.

ЛІРНИК 2-й. То ти ще бідніша і за нас.

ЛІРНИК 1-й. Ховай його собі, молодице, а якщо ласка, то напій нас водою.

ГАЛЯ. Зараз! *(Достає відром воду, подає).*

ЛІРНИК 1-й. Спасибі тобі, голубко!

(Підходять люди. Старці, і дехто виходять направо).

СВАТ. Нема способу перейти дорогу, щоб не зітнутися!

ГЛЕЙТЮК *(пригрожує)*. На бік, з дороги!

ГАЛЯ. Що ви од мене хочете? За що даєте?

СВАТ. Не переходь поштивим людям дорогу!

ГЛЕЙТЮК. Геть до свого чортячого кубла!

ГАЛЯ. Напасники! Гонителі! Що я вам вчинила? За що банітуєте всюди, спокою не даєте і на моім ґрунті?

ГЛЕЙТЮК. То це твій ґрунт? А не діждеш! Отам собі на випрошенім, Христа ради смітнику й сиди, там, як собака на ланцюзі, а дорога наша.

ВСІ. Пріч, пріч! Щезай з очей.

(З бурдею виходить Опанас і між кущами крадеться до дороги, прислухаючись).

ГАЛЯ. Ох, ані крапельки жалости! *(До Пилипа, що підійшов).*

Пилипе! Зглянься! Зглянься! Ох, у мене серце розірветься!!

ПИЛИП *(ніяково)*. Я... я... нічого не можу... Він... *(на Дениса)* голова, він старший... по смерті батька...

ГАЛЯ *(навколюшкає)*. Хоч одне словечко ласкаве, одне словечко, один прихильний погляд, брате!

ГЛЕЙТЮК. Бач, як співає! А батька забула?

ПИЛИП *(тривожно дивиться)*. Не можу... Не вільно, бідарко моя! Я ще на цвинтар маю... *(Виходить зворушений).*

ГАЛЯ *(хапає Дениса за руку)*. Денисе, на милість, не відходь, брате, не скинувши оком на сестру свою.

ДЕНИС. Ти — чужа чужениця.

ГЛЕЙТЮК. А так, так!!

ГАЛЯ *(хапає, цілує руку братові)*. Денисе! Брате! Щож я вчинила? *(Ридає)*. Чим я винна? Не топчіть мене ногами... Брате! *(Обнімає йому ногу).*

ДЕНИС. А хто вбив батька?

ГАЛЯ. Милосердя! Милосердя! З голоду пухнемо!

ДЕНИС. Прокляв батько навіки!

ГАЛЯ (*бється в груди*). Ох! Роздавіть же мене краще! На шматки порубайте! Дикі, дикі звірі! Хочби одним словом заступився хто за нещасну?!

Вихід 5.

Тіж і Опанас.

ОПАНАС (*блідий, аж трясеться, кидається до Галі*). Прокляті ви-людки! Знущаетесь? (*З сльозами*). Слабого катувати вам утіха! Як під вами земля не завалиться?! (*Піднімає Галю; та сіла ридуючи*).

ВСІ (*аж розступились*). Чи ба, Панас!

ОПАНАС (*на Дениса*). Цей ірод бреше, що батько прокляв її! Я був при смерті... його останні слова були: „як я її люблю!“

ДЕНИС. Мовчи, дурню!

ГЛЕЙТЮК. Заціп йому!!

ОПАНАС (*одскакує і до війта*). А ти ще, собако, нацьковуєш? Здирщик! Грабіжник!

ВСІ. Ого, оце ловко! Так, так!

ГЛЕЙТЮК. Ах ти, блазню! Держіть його! (*Запінився*). Ублю! (*Надіває знак*).

ГАЛЯ. Ай!! (*Зривається боронити*).

ОПАНАС. Бий, коли не добили ще! А вже накипіло мені... я про тебе все виявлю!!

ГЛЕЙТЮК. До волости його!!

СВАТ (*бере*). Ходім!

ОПАНАС. Ходім! Катуйте!!

(*Виходить; за коном чути голоси: „Годі знущатись! Нє дамо!“*).

ГАЛЯ (*хитаючись, у слід*). Простіть його!! Він ошалів... неприємний! (*Вхопилась за сосну*). Умерти краще, ніж такі муки, такі поневіряння!!

ВИХІД 6.

Галя й Пилип.

ПИЛИП (*вибігає, оглядаючись, з цвинтаря до Галі, дивиться на неї з сльозами, обніма голівку*). Сестриченько! Галиночко! Я... я... (*Витягає вузлик*).

ГАЛЯ (*остовпівши*). Братику! Рідний мій. (*Припадає*).

ПИЛИП. Візьми, візьми, бідарко! *(Протягає руку до цвинтаря)*.
Він мене простить... він у могилі... другий... *(Відходить, отираючи очі)*.

ГАЛЯ *(протягає руки)*. Брате! Братику!! Нехай тобі небо запла-
тить за той хліб, за твоє серце!

ВИХІД 7.

Галя й Василь.

ВАСИЛЬ *(здалеку)*. Галю, Галочко! Радуйся! Тішся! *(Галя схоплюється)*. Глянь сюди! Га! Що то? *(Бряжчить грішми)*. Що з тобою сталося? Плачеш? Чого? Що тобі, лихо вчинили? Скажи! *(Грозить до села)*. О! то ваша справа, прокляті!!

ГАЛЯ. Ні, ні! Василю! Не вони, ні!

ВАСИЛЬ. Якто ні, коли плачеш? *(Хапається за груди)*. А-а! Розбишаки! Напасники! Напасники! Ну, попадеться которий!

ГАЛЯ. Заспокойся, Василю! То радісні сльози... був тут Пилип і.. *(Показує на вузлик)*.

ВАСИЛЬ. Що? Милостиня?! Хліб старцевий!

ГАЛЯ. Ба ні! Тільки доказ, що мене любить, за сестру вважає...

ВАСИЛЬ. А, кинь його! Я сам маю гроші!

ГАЛЯ. Гроші маєш? Ох! Якже тебе пан прийняв?

ВАСИЛЬ. Як? Та звичайно, як багатир... бідака, але проте дав ось. *(Показує)*.

ГАЛЯ. Нехай йому небо відплатить! Тепер прилетять воріженьки до коваля мого! Щось мені шепоче, що біда наша скінчилася.

ВАСИЛЬ. Так, моя горличко! Кінець нашій нужді! Завтра рано досвіта лечу до міста за причандалами... кузню вмиць добудую, фартуха запну, і гей же до молота і до міха! Аж у пеклі загуде!

ГАЛЯ. Тимчасом спочинь, любий! *(Обнімає)*.

(Ідуть, обнявшись до хати. На порозі долинув їм спів. Галя остовніла, Василь затремтів, прислухаючись).

СПІЛЬНИЙ ХОР.

Гей, дружно, гей жвавіше
Вже рушать в дорогу час:
В серці стало веселіше,
Потіша мандрівка нас.

Нам, циганам в однім місці
 Вже коріння не пускати:
 Бо ми вільні собі птиці,
 Вітер — брат нам, нічка — мати!

ВАСИЛЬ. Цигани, цигани! Вони тут, тут!

ГАЛЯ. Василю мій, Василечку!

ВАСИЛЬ (*слухаючи спів*). Що? Що? Чого тобі, чого? Так, так! То вони, цигани... Може навіть наш табір... Апраша!

ГАЛЯ. Рятуй мене, рятуй!

ВАСИЛЬ (*здрігнувши*). Що? Чого ти збентежилась?

ГАЛЯ. Ти аж тремтиш!

ВАСИЛЬ. Я? А чогоб я? (*Здержується*). Прийшли... переночують... та й підуть на волю!

ГАЛЯ. Ні, ні! Вони тебе вкрадуть у мене!

ВАСИЛЬ. Чи ти ошаліла? Відкіля тобі впало? Що їм до мене? Одрізаний вже!

ГАЛЯ. Вони зостануться тут на погибіль нам, і наша вся справа пропала!

ВАСИЛЬ. О, ні! Того не може бути! Я піду до них.

ГАЛЯ. Що-о?

ВАСИЛЬ. Піду... розкажу їм про мої пригоди й недолі... і вони зглянуться... підуть.

ГАЛЯ. Я тебе не пущу! Я, як вуж, обвіюсь кругом тебе і кроку до них ступити не дам!

ВАСИЛЬ. Тільки на хвилю.

ГАЛЯ. Ні, ні!

ВАСИЛЬ. Щож то? Не віриш мені?

ГАЛЯ. Тобі я вірю, але їх боюсь: там чаклуни, чарівниці! Благаю тебе, заклинаю, в ногах валяюсь...

ВАСИЛЬ (*удержує її*). Та не заводь, не лементуй! Скоро хочеш нашої згуби — згину, а не піду!

ГАЛЯ. Сховайся, щоб тебе і оддалеки не пізнали!

ВАСИЛЬ. Добре! Добре! Іди до хати!

ГАЛЯ. Іди й ти!

ВАСИЛЬ. Там душно, я тут засну на вільнім повітрі. (*Галю тягне*).

Та будь же спокійна, голубко моя! Я ані кроку не рушу. (*Цілує*). Я вже забув їх, та й вони... Яка ще з тебе, Галю, дитинка нерозсудлива! Ну, ідиж до хати, іди! Спи спокійно! Добраніч! (*Обнімає й проводить*).

ВИХІД 8.

Василь, Галя, Аза і Гордиля.

ВАСИЛЬ (*лягає на призбі*). Так! Вони, коли наважились, то зостануться. Чи наш то табір? Хочби довідатись! Як у них, що? Чи прибув хто на моє місце? Чи Аза... Аза! (*Зітхає*). Ох, хочби здалеку побачити!! Гордиля приходила, казала, що там жде мене кохання й щастя... Ах, далі, далі всі спомини. Треба заснути! душею... Мертво, безпробудно!

(*Стихає й заспокоюється. Музика починає проводити чарівний мотив. Галя позирає часами в вікно.*)

АЗА (*показується на горі й співає*):

Коли сонце засне
І поляже туман,
Приголуб ти мене,
Обійми ти мій стан:
Свої палкі вуста
Я з твоїми зіллю;
Всі скарби дочиста
Я оддам без жалю.
Напою дурманом
І сама їм уплюсь...
Та й забудуся сном,
Що й по вік не проснусь!

ГОРДИЛЯ (*підкрадається*). Василю! Сину мій! Вставай! Тебе брати ждуть, тебе жде кохання!!

ГАЛЯ (*у вікно*). Ой!!

ВАСИЛЬ (*схоплюється*). Ах! Мамо! Знову!!

ГОРДИЛЯ (*одходячи*). Там — воля, розкіш, рай!

ВАСИЛЬ (*кидається в ліс*). Там? Там?!

ГАЛЯ (*на порозі*). Василю! Василю! (*Зомліла*).

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Долина в лісі, осяяна місяцем. В глибині за прорізними деревами, — віз, намети, розкидане вбрання, — видно, що табор ще гаразд не розпакувався. Наліво частина долини обмежена густими дубами, — під ними темно. За дубняком високий скелястий пригорок.

ВИХІД 1.

Апраш, Аза і Пура. Апраш лежить перед огнищем, ближше до глядачів, палить люльку; далі перед наметом прибирається Аза. З ліва на скелі сидить Пура. Біля воза і скрізь на дальнім пляні сидять і сплять мальовничо цигани.

АЗА (*співає разом з циганами*):

Нічка спустилася тиха,
Серденько тьохка, палає;
Жде тебе ласка і втіха,
Мій пожаданий, мій раю!!

АПРАШ. А тепер ідіть до шатра.

(Всі пішли).

ВИХІД 2.

Аза і Апраш.

АЗА (*сходячи, трівожно*). Нема... Нема... Щоб значило? Хіба між дерева зайшли... довідатись...

АПРАШ (*заступає дорогу*). А ти куди?

АЗА. Куди мене хіть...

АПРАШ. До панича, чи до цигана?

АЗА. До одного, і до другого, може...

АПРАШ. А, сто чортів, стій!

АЗА. Набик мені з дороги, старий!

АПРАШ. Стій, ані кроку з місця!

АЗА. А то що? Хто кому пан? Набик!

АПРАШ (*хапає за руку*). На віз! Спочивати!

АЗА. Пусти! Геть! Бо я тобі жили перегризу!

АПРАШ. А, гадино! Ну, я тобі доведу, хто має право! Що я на все тобі досі вважав, що вів табору, куди ти хотіла, то не з страху перед твоїм гнівом, дурна, але з жалю до тебе, з любови...

АЗА. Ха-ха-ха! З любови?!

АПРАШ. Азо! Перестань шаліти, перестань казирись, як причинна! Будь мою, стань подружжям мені! Я забуду всі муки, які я поніс через тебе, і робитиму, що тільки твоя воля захоче... Ти будеш тут отаманом, додошем — не я!

АЗА. Здурів, діду... Я? Твоєю? Мені тебе пригортати, пестувати? Ха-ха-ха!! Ти глянть у воду й полічи собі зморшки: батьком тобі бути моїм, а не коханком... пусти!

АПРАШ. Не хочеш, ні?

АЗА. Ха-ха-ха! Ти, справді, ошалів? Зсунувся з глузду?!

АПРАШ. Ні? Ні?

АЗА. Бррр! Твоя хіть тільки огиду зриває... Геть з дороги!

АПРАШ. А-а! Кодло чортове, яж тебе научу послухання!

АЗА. Ха-ха-ха! Чи й справді?

АПРАШ. Зараз переконаю...*(Обнімає)*. Мусиш бути мою.

АЗА *(вириваєтсья)*. Геть, подлий!

АПРАШ *(гвалтовно)*. Мусиш робити, що я кажу! Або... *(Вишлює сокиру)*. Бачиш?

АЗА. Начхать мені на твоє кохання, на твої прозьби й сокиру! Одне мое слово у мамі — і станеш ти попихачем, рабом...

АПРАШ. Брепеш!

АЗА. Хочеш доводів? Але мені ніколи зараз, бо й пан мене жде у палаці, і циган у мазанці... Бувай здоров, діду!

АПРАШ. Похваляєшся ще, гадюко? Не до коханців тобі дорога, а в пекло! *(Кидаєтсья)*.

АЗА. Пробі! Гвалт! Рятуйте!

(Побігла. Апраш доганяє її; але вбігають цигани, виривають сокиру у Апраша, валять його і звязують йому руки, це все під дубами в тіні. Гордиля підходить).

ВИХІД з.

Василь, Гордиля, Діго, Янко і цигани.

ГОРДИЛЯ *(показує на Апраша)*. Звязати його! Хай провітрює під колодою пал.

ВАСИЛЬ *(протирає очі, мов збуджений)*. Де це я? Огнище... Віз...

шатро... цілий табір братів-циган, я серед них, між своїми? Вільний! Свобідний! Ах, які розкоші, які втіхи! (*Зігтає глибоко, радісно*). Дихають груди легшим повітрям, ясніше блимають зорі... (*Розпалюється*). Вітай мене, місяцю ясний, пораднику ночі, своїм промінням, вітай мене, рідне шатро! Тут знову я тим, що здавна був.

АПРАШ (*лежачи*). Ха-ха-ха-ха!!

ВАСИЛЬ. Хто то?

АПРАШ. А не казав я тобі, пам'ятаєш, що чи раніш, чи пізніш, а знудишся за нашою піснею.

ВАСИЛЬ. Апраше! Апраше! (*Підходить, простягає руку*). Старий мій друже! Щож ти не обнімеш мене, не простягнеш руки до перевертня?

АПРАШ. Ха-ха-ха!! Добре каже — тепер простягатъ йому руки!

ВАСИЛЬ (*придивляючись*). Що? Тебе скручено?

АПРАШ. А так, спасибі тобі. Зв'язали мене, як бачиш: старий сніп завжди вяжуть.

ВАСИЛЬ. Тебе зв'язали? Тебе, Апраше?

АПРАШ. От, велика річ! Сповили мене як дитину і баста: часто і для старих сповивача треба. (*Василь його розв'язує*). Спасибі! А ну, дай я на тебе гляну... Гм! Гм!! Як на господаря селянського — звівся! Визираєш пишно!

ВАСИЛЬ. Ох, не смійся, старий, бо, колиб ти знав...

АПРАШ. Що, якби знав? Що?.. Ха-ха-ха!.. Та глянувши на тебе, знаю все чисто — й що було, і що буде...

ВАСИЛЬ. Що буде?

АПРАШ. А так... Го-го! Цікаві ночі незабаром надійдуть... Го-го!

ВАСИЛЬ. Не розумію тебе.

АПРАШ (*показує на Азу*). Вона тобі розтлумачить те швидко... (*Пішов*).

ВИХІД 4.

Тіж, Аза і Гордиля.

ВАСИЛЬ. Азо?

АЗА (*постерігши Апраша*). Апраш?

АПРАШ (*набиває люльку*). Яка ти мені гідка та противна! (*Виходить гордо*).

ГОРДИЛЯ (*підходить*). Азо! Глянь бо, промов до його... ач, як громом прибитий; але очима аж їсть тебе.

АЗА. Мамо!

ВАСИЛЬ *(до себе)*. Якаж вона хороша, яка знадлива! *(Підходить до Ази)*. Азо!

АЗА. Хто то? А! Василь? Коваль селянський, пишний господар, багатий властитель! Вітатъ його, вітатъ серед убогої циганської зграї. Але щож вас привело сюди в таку пізню добу? Чи панської забавки ради, чи ліків нагла потреба? Або може поворожити у циган хочете, пишний господарю, дружино щаслива? Кажіть-но, кажіть, чого вам треба? Може бракує щастя при вашій укоханій жінці?

ВАСИЛЬ. Ох! *(Ламає руки)*.

ГОРДИЛЯ. Не муч уже його! Годі, досить!

АЗА. Може бажаєте пісні, чи танцю? Все до послуги такому дорогому гостеві. Приказуйте! Ей, зграє, сюди! *(Стала і ударивши в бубон співає)*.

(Всі цигани і циганки виходять.)

АЗА *(співає)*.

Я циганка, пишний квіт,
Південного краю,
Не здола ніхто любить
Так, як я кохаю.

ЦИГАНКИ. Ми щебечем, ми танцюєм,
Вільні як пташини:
Любощами замилуєм
Коханця до згину!

ЦИГАНКА. Полюбуйсяж на мене,
Які в мене очі:
В них і сонячко ясне,
І темрява ночі!

ЦИГАНКИ. Ми щебечем, ми танцюєм, і т. д.

ЦИГАНКА. За цілунок мій і пан
Прийме страшну кару:
Обійми лише мій стан,
То й згориш від жару!..

ЦИГАНИ і ЦИГАНКИ.

Ми щебечем... Гей... Гей!

ГОРДИЛЯ *(до циган)*. Ходімо, діти.

(Усі вийшли).

ВАСИЛЬ. Ох, Азо, не муч: я вже за своє одпокутував.

ГОРДИЛЯ. Ех, правда, на тебе, бідолаху, і глянути жаль. Сину мій любий, не казала я, що тут тільки кривні! І сам скоштував гіркої і нам завдав горя.

ВАСИЛЬ. Мамо! (*Витирає сльозу*).

ГОРДИЛЯ (*до Ази*). Це тінь тільки якась од давнього Василя.

АЗА. То з щастя, від лишку щастя... Правда?

ВАСИЛЬ. Азо, май жалість. Чи годиться кешкувать над нещасним?

АЗА (*з болем*). Жалість? А ти мав її наді мною?

ВАСИЛЬ. Над тобою?

АЗА (*змішавшись*). Над... нами всіма...

ГОРДИЛЯ. І над нею, і наді мною, над нами всіма. Нащо нас кинув?

ВАСИЛЬ. Ох, чи я знаю, що то було — сліпота чи чари? А які муки, які гризоти витерпів я душею! Думка про вас по тропі ходила за мною... Ледве зачув я вашу пісню, ах, Азо, я і не знаю, я того розказати не можу... Але щось дивне стало зі мною, нова кров, нові думки, нові поривання заграли у грудях.

АЗА. Думав про нас?

ГОРДИЛЯ. Жив з нами серцем, дитино?

ВАСИЛЬ. Так, так! А ти? Чи згадала мене, хоч разочок, чи понудилась коли?

АЗА. Чи я нудилася? Ох-ох! (*Насильно*). Ні, ні! Аза не вмів за невдячними...

ГОРДИЛЯ. Не вір їй: вона навмисне накерувала сюди табір, щоб тебе...

АЗА. Мамо!

ГОРДИЛЯ. Та не муч же його: він твій, а через тебе й мій! Азо, як за це я любитиму. Вернула мені дорогого мого Василя! (*Обнімає й одходить*).

ВИХІД 5.

Василь і Аза.

ВАСИЛЬ (*взявши Азу за руку, довго дивиться*). Чи правдаж то, Азо?

АЗА. Ет, годі прикидатись, до тебе на крилах летіла, бо кохаю.

ВАСИЛЬ. Кохаєш, ти, Азо, ти?

АЗА. Віддавна.

ВАСИЛЬ (*обнімає*). О, то єсть іще на землі щастя!

(*Сідають на колоді*).

АЗА. Від перших літ молодости моя думка тільки коло тебе вітала... А ти не знав того, не хотів знати...

ВАСИЛЬ. Зоре моя! Царице моя!

АЗА (*пригортається*). Ах, що я витерпіла, які муки, які боління. Ти не знаєш, кільки ножів пройняли моє серце, поки ти літав до тамтої? Що дня і що ночі з заздности я конала; ждала тебе й ожидала... побивалась з жалю... Години здавались за віки вічні... Ох!

ВАСИЛЬ. Моя єдина!

АЗА. Коханку мій! (*Схиляє голову, голубить його, цілує*).

ВАСИЛЬ. Яка ти хороша! Які надзвичайні чари вітають круг тебе!

АЗА (*злягає йому на коліна*). О?! Бо бачу тебе, бо ти при мені, бо кохаю тебе, кохаю, кохаю!

ВАСИЛЬ. Чарівнице моя!

АЗА. Дивлюсь у твої очі і тону в тім раю; чую твої вустоньга на моім личку... Ох, і тремчу, палаю, вогнем займається все... Ох, Василю, яка я щаслива!

ВАСИЛЬ. Говори, воркочи, воркото моя! Чого ти стихла, моя пташечко?

АЗА. Несила! Щастя і розкоші ці спянили мене, отуманили гадки.

ВАСИЛЬ. Перлино моя, скарбе мій!

АЗА. Відниньки ти мій, я твоя... І вже тепер ніхто тебе не одірве від мене, не одірве, ні! Хіба життям моім. (*Пригортає його*).

ВАСИЛЬ. Азочко!

АЗА. Як вовчиця я боронитиму мою власність, не дам тебе, не дам нікому: ти мій, мій!

ВАСИЛЬ. Єдина моя!

АЗА. Залишмо це прокляте село і, розпочнемо нове життя... вкупі... в розкошах, у любовощах, у пестоцях пняних!

ВАСИЛЬ. На вільній волі, вільним коханням!

АЗА. Одаль від твоїх ворогів, від злости та напасти...

ВАСИЛЬ. Від поневірення, одчаю...

АЗА (*підводиться*). І від твоєї, га? Від тієї, що тебе в мене вкрала!? Ох, будь вона проклята за моє горе!!!

ВАСИЛЬ. Так, прок... (*Схопившись.*) Ох, ні, ні! Вона не винна.

АЗА. Не винна!? А бодай вона згинула!

ВАСИЛЬ. Азо!

АЗА (*одскакує*). Будь вона проклята! Будь проклята!

ВАСИЛЬ. Не проклинай її — вона звірилась на мене... вона все кинула задля мене...

АЗА. Вонаж за те цілий рік... раювала з тобою, була щасливою, а я... я... а-а!!

ВАСИЛЬ. Я присягавсь їй...

АЗА. Утікаймо звідціль! (*Бере за руку його*).

ВАСИЛЬ. А-а!

АЗА. Чого вагатиш? Василю, Василечку мій! Заклинаю тебе, йди зо мною! Ох, ти не знаєш... але одна думка, що ти мене можеш удруге покинути, розриває моє серце надвоє. О, краще смерть!

ВАСИЛЬ. Азо! Щож мені робити?

АЗА. Зглянься, Василю, змилосярдися наді мною! Глянь, — я до ніг твоїх припадаю... (*Припадає*). Ох, не вбивай мене, не вбивай!

ВАСИЛЬ. А! Кудиж його?

АЗА. А щож? Щож? Не хочеш?

ВАСИЛЬ. Не можу.

АЗА. Га! Гинь же ти марно! Здихай, як собака на ланцюзі, коли розірвати його — ні відваги, ні сили не маєш! Памятай тільки, що ти одкидаєшся вдруге од мене і що мене вже не побачиш до смерти.

ВАСИЛЬ (*хапає за руку*). До смерти??

АЗА. Пріч, пріч від мене, ганчірко! Мамо! Гордиле!

ГОРДИЛЯ (*приходить*). А що доню?

АЗА (*сміється*). До білої тікає... і нам в дорогу!

ГОРДИЛЯ. І ти не вдержала? Пропає, загинув! До пеклаж! Гей, Діго! Вставать в дорогу рушать!

(*Рух*).

ВАСИЛЬ. В дорогу, в дорогу... без мене? Ох, Азо! Ти не поїдеш звідціль без мене! Ви мене не кинете тут самого в нужді, у тій пустці, у тій гризоті смертельній? Краще вбийте мене!

ВСІ. Ідь з нами, брате!

ВАСИЛЬ. Га, хай мене небо судить, — їду!

АЗА (*кидається*). А, накінець — мій, мій! Навіки! Тікаймо!

ВИХІД 6.

*Тіж і Панас.*ПАНАС (*вбігає*). А ти тут, цигане-поганче?ВАСИЛЬ (*остовнів*). Панас!?

ПАНАС. Я знав, де шукати тебе, душогубе! При коханці, при чарівниці... Гвалт! там жінка конає та даремно голосить за чоловіком і батьком...

ВАСИЛЬ. Батьком??

АЗА. Горе мені! Пропала! Пропала!

ГОРДИЛЯ. Прокляття!

ЦИГАНИ. Геть звідціль! (*До Панаса*). Тікай, поки цілий!

ВАСИЛЬ. Я — батько? Маю дитинку... дитинку?

ПАНАС. Так, дочку мавш... Але! Що тобі до того? Ти других шукаєш утіх з чарівницями? Хо-хо-хо!!

ДІГО. Мовчи, собако!

ВАСИЛЬ. Ниньки дав мені бог дочку? Ох, Галю, Галю! Бідна!

ПАНАС. Так, бідна, нещасна Галя... стогне, зітхає... гаразд іще, що з холодної втік я... А ти? Ех, подлий, подлий! Я поклявся Галі, — хоч згину, а приволочу тебе до неї... (*Бере за руку*).
І приволочу, — ходім!АЗА (*не пускає*). Василю!

ГОРДИЛЯ. Одженіть те нещастя!

*(Цигани кинулись.)*ВАСИЛЬ (*виймає ножа*). Набік, кому життя миле: іду, біжу до своєї дитиночки!*(Його не пускають, але він розитовхує.)*АЗА. Ай!! (*Ламає руки*). Знову мене кинув? Утік! Втретє! Опурався? Ай! (*Рве волосся собі*).

ГОРДИЛЯ. Помсти, помсти невдячному!

ЦИГАНИ. Смерть, смерть йому!!

АЗА (*скажено*). Ні, не смерть! Муки йому, жалю й нудьги без кінця-краю! Щоб і та каралась! Ох, лихож тобі зраднику! Мої очі спалять тебе, мій усміх струїть твоє серце, моя пісня витягне твою душу... і коли ти, отроєний, рабом плазуватимеш за мною, як собака лизатимеш мої ноги, я з реготом, як червака, роздавлю тебе!!*Завіса.*

ДІЯ ПЯТА.

Декорація таж сама, — тільки день. Шатра вже розкинено, і речі розвішано; ковадло й кухня на першій плані; повозки і инше — далі.

ВИХІД 1.

Усі цигани і циганки. Одні грають у карти. Інші співають, танцюють, інші при ковадлі. Пура із ведмедем. Гордиля учить гадати.

ГОРДИЛЯ. Ну, кожний до своєї тропи! Гайда! *(Заходить у шатро).*

Цигани і циганки розходяться. Виходить Апраш з відрами, становить і набива люльку; сідає коло ковадла.

ВИХІД 2.

Василь і Апраш.

ВАСИЛЬ *(іде замислений. Опирається на ковадло).* Холодне й воно, холодне! Всюди холодно, а памятавш, Апраше, як було в нас?

АПРАШ. Ет, по дурному переливати минуле.

ВАСИЛЬ. Де Аза?

АПРАШ. Та кинь ту гадину!

ВАСИЛЬ. Ох, кинув би, та...

АПРАШ. Слухай, Василю, чого ти сюди, щодня волочишся, га?

ВАСИЛЬ. А я знаю, що зі мною діється?

АПРАШ. Ой, тут запалились на тебе: опинишся в чорта в пеклі.

ВАСИЛЬ. А найкраще! Хата мені огидла, а до вас вернутися не можу: цілими днями блукаю непритомний у лісі, вернусь до жінки, до дитинки, сяду коло них... ні, думка за вами: з одного боку тягне кров циганьська, давні звички життя, а з другого совість... і над усе — Аза...

АПРАШ. Сатанинська душа! Я її знаю...

ВАСИЛЬ. Ах, якоуж пекельною силою привязала до себе! Наблизитись не дає, а оком вабить палюче.

АПРАШ. Ет, кого вона не порива, не вабить?

ВАСИЛЬ (*зяздро*). Всіх, правда усіх; я скаженію, сатанію з того, Апраше! Як мені її зненавидіти? Навчи!

АПРАШ. Та чи варто й кохать оту Азу?

ВАСИЛЬ (*скажено*). Аза, Аза! Якеж це імя для мене солодке, якеж і пекельне!

АПРАШ. Пекельне, правда: що вона виплітала, як виїхала з цього села? Ой-ой-ой!! А далі намаглась сюди, і тут уже нарешті сказалась. Оці два тижні аж горить, аж шалів, обнімала тебе, а тепер голубить пана в палаці.

ВАСИЛЬ. А-а! Я сам бачив, як вона пестувала... Чом я не кинувся, не замордував їх обох!

АПРАШ. Варт за чор-зна-що гинути? Нема такої хвороби, щоб горілка не згоїла.

ВАСИЛЬ. Душа не приймає.

АПРАШ. Пусте: душаж у тебе не з лопуцька, а хоче того певно, що й людська?

ВАСИЛЬ (*рве на собі волосся*). А-а! Замордую і себе, і її!

ВИХІД 3.

Тіж і Гордиля.

ГОРДИЛЯ (*підходить*). Га-га! Вельможний господар знов тут? Я знаю, чого ти сюди вчашаєш! Не життя наше, не братерство тягне тебе, волоцюго! Ти вірним не будеш ніколи і я вже вирвала тебе з серця; а тебе тягне сюди примха, мана!

ВАСИЛЬ. Мана, непоборима, пекельна!

ГОРДИЛЯ. Ні, Ази тобі вже не дам; цю дитину допильную, принаймні...

ВАСИЛЬ. А-а! Пекло! Відьма! (*Кидається до неї*).

АПРАШ (*підходить, бере під руку*). Та ну, не шалій; ходім за порадою.

ВИХІД 4.

Гордиля і Аза.

ГОРДИЛЯ (*вслід йому*). Згинеш! Згинеш! Одірвавсь від мого серця і згинеш! А як воно боліло, і болить за ним, мов за...

сином... а на моїй Азі, на моїй горлиці не потішишся! Ох, он-де й вона! А якж смутна та змарніла!

(Аза виходить з шатра спустивши голову на груди).

ГОРДИЛІЯ. Дитиночко моя, горличко, пташко золотопера! Чогож ти все сумуєш, та лементуєш? Опамятайся, перестань!

АЗА. Ох, мамо наша...

ГОРДИЛІЯ. Знаю, знаю, що тебе смутить, квіточко моя, жайвороночку мій.

АЗА. Ох, не промовляй до мене так лагідно, так чуло, бо... бо я не хочу плакати... я соромлюсь плакати, а твої пестоці...

ГОРДИЛІЯ. Плач, плач, рибко золота, виплачешся — на душі полегшає.

АЗА. Ой, ні! Колиб ти відала, що тут робиться?!

ГОРДИЛІЯ. Ягідко моя! Чогож? Ти себе не рятуєш, а готова й життя стратити задля зрадника.

АЗА. Я готова життя стратити? А що тобі в голову впало? Я його ненавиджу, ненавиджу, як ще нікого на своїм житті в світі.

ГОРДИЛІЯ. Хе-хе! Запалилась у слові а, на правду кажучи, ти його все кохаєш.

АЗА. Я його? Проклинаю!

ГОРДИЛІЯ. І він тебе кохає.

АЗА. О! Кохає?

ГОРДИЛІЯ. Кохає і любить так, як і ти — без душі.

АЗА. Ох, говори, говори! Ти і не знаєш, як гоїть це мов серце...

ГОРДИЛІЯ. Цілими днями снується за тобою, як тінь, пильнує, підглядає.

АЗА. А! Спасибі, спасибі вам злі, чи добрі сили... ну, далі, далі!

ГОРДИЛІЯ. Оце лоба розсадив собі об дерево, як ти до двору ходила, а до своєї хати й не наvertsється.

АЗА. Ха! А та мучиться! Га? Мучиться?! Ох, якже я щаслива, яка щаслива! *(Цілує Гордилію й ридає).*

ГОРДИЛІЯ. А колиб ти тільки хотіла, та до йогоб одним словом обізвалася — зараз би плазував отут перед тобою...

АЗА. Зараз би?

ГОРДИЛІЯ. Щож, пташко, як думаєш?

АЗА *(гвалтовно)*. Мені спробувати... Мені його знов нахилять до єднання?! Та він же тричі кидав мене! Тричі мого кохання цурався, тричі втікав! я в ногах валялася, і зновуб то у його

ласки прохати? Та яб перше його задавила, а опісля і з себе видерла пазурями душу!

ГОРДИЛЯ. Правда циганська — немішана кров. Такою і я була змолоду!

АЗА. О, за ті муки, за ті приниження... до віку йому прокляття!
Мало йому пекла, пекла!

ГОРДИЛЯ. А! Так, так!

АЗА. Я його замучу зальотами, буду чарувати, вабити... аж згине, аж згорить у моїм оці! (*Виходить і сідає, пантруючи край шатра*). А щож з моїм серцем станеться? Нудьга, нудьга... До смерти! Ох, якаж я нещасна, безталанна! (*Сьпіває*).

Даремно я по всій Україні
Тебе шукаю, орле мій!
Зову, зову не чути й сміху...
Нема і гадки, милий мій!
Невже тебе я не знайду...
Де, друже, ти? Де, орле, ти?
А може ти, як промінь ясний?
А може привид ти який?
Що бачить я тебе не можу
І чути голос милий твій
Невжеж тебе я не знайду...
Де, друже, ти? Де, орле, ти?

ВИХІД 5.

Василь і Аза.

ВАСИЛЬ. Аза! (*Аза хоче йти*). Дай же мені до тебе хоч промовити! (*Бере за руку*). Май жалість! Не будь такою жорстокою!

АЗА. Пусти мене!

ВАСИЛЬ. Одне словечко, тільки одне словечко з твоїх уст, один погляд...

АЗА. Пусти мене!

ВАСИЛЬ (*запалено*). Ні, ні, не пущу! Хоч раз мусиш мене вислухати: для чого ти то окропом опшариш мене, то крижину за пазуху вкинеш?

АЗА. Окропом? Ха-ха-ха!! Не вір — ні усміху, ні очам, а вір лише моему слову, що ненавиджу!

ВАСИЛЬ. Неправда! Ти мене кохавш... нарочито хочеш сховати, що серденьком чувш, та марно!

АЗА (*зусильно*). Що чую? Ненависть, огиду!

ВАСИЛЬ. Защо ненависть, огиду? Хіба не бачиш, якою жагою-мукою, яким коханням палаю до тебе?

АЗА. До мене? До мене тільки? А Галя? Ха-ха-ха!! Двох разом мислиш кохати, двох разом, розбещений цигане? Ха-ха-ха! Може то втішно, тільки забавки ті не зі мною: Аза товаришки не хоче! Аза тільки одна! Де друга — там Ази не буде!

ВАСИЛЬ. Одна, одна ти в серці!

(*Хоче обняти. Та усміхається*).

АЗА. А біла та її дитина?

ВАСИЛЬ. Галя перегоріла... дитинка ще...

АЗА. Вирви усіх їх з серця, викинь з душі, а щоб ні сліду, ні слі-дочка не зосталося.

ВАСИЛЬ. І кохатимеш?

АЗА. Зачарую раєм, напою щастям, затуманю жагою...

ВАСИЛЬ (*хапає за руку; та змією звивається*). У мене все горить тут... світ крутиться... я не знаю, де я і що я? Одна ти в мене... все, все оддам... Цілий світ завалив би для тебе!

АЗА. Хороший мій! (*Схиляє до його голову*).

(*Василь хоче обняти, Аза одскакує далеко до каменя, вхопила бубон і співає*).

АЗА.

Моя милованка
Часом, як жартовлива
Почне щебетати, щебетати, співати
Вона там щебече, як соловей в саду...
Однеб тільки слухав
Та все тільки слухав.

ВАСИЛЬ (*шалено*). Ох, яка ти чудова; яким вогнем палає твоє личко! Скільки блискавок в оці. Я — твій! (*Підбігає до неї*).

АЗА. Мій?

ВАСИЛЬ. Твій, твій на віки!

АЗА. Не вірю... знов насмієшся... одуриш!!

ВАСИЛЬ (*припадає їй до ніг*). Рабом твоїм буду до віку... собакою, прикованою ланцюгом до ноги твоєї... не то слова, ди-хання твоє ловитиму...

АЗА (*глумливим тоном*). Убий жінку й дитину...

ВАСИЛЬ. Азо!!

АЗА. Убий для мене: тиж їм теж присягався...

ВАСИЛЬ (*схоплюється*). Прокляття!

АЗА (*встає*). Так прич же від мене! Як те зобачить мій коханець, то тебе витурить із села...

ВАСИЛЬ. Коханцем ще передо мною похваляєшся! А-а!!

АЗА. Знайду ще собі другого, знайду тисячі, а твоєю не буду!

ВАСИЛЬ (*несамовито*). Гей, не грайся з одчаєм моїм.

АЗА (*злорадно*). З одчаєм? О, нарешті настала година моєї помсти! Так, я тебе перше кохала, не бачила нікого в світі, крім тебе, тобою і думала, тобою і жила... а тепер огидлим ти став моїм очам, ненависним серцю... плюгавішим за плаза... ха-ха-ха! До пана тепер, до любощів, до розкошів!!! (*Іде*).

ВАСИЛЬ. А! Так, о так? (*Ханає за руку*). До пеклаж підеш! (*Бе ножем*).

АЗА. Ай! Смерть?! (*Падає*). Я.. чиста.. Кохала.. тільки.. тебе.. одного...

ВАСИЛЬ (*теряючись*). Мене... Одного?.. Га? Чогож мовчиш?.. Чого не тікавш?.. Чого не смієшся?.. Га? Мене.. Одного?! Ну, промов же?.. Як?.. Чого твої вуста поблідли?..

ВИХІД 7.

Тиж, Апраш, Гордиля й цигани.

АПРАШ. Що ти зробив?

ГОРДИЛЯ. Мертва? Дитино моя! (*Припадає*).

ЦИГАНИ. Зарівав? Нецасний!!

ВАСИЛЬ. Тихо... тихо! Годі!.. Не розбудіть!.. Вона тільки... мене одного... Тихо.. спить і не втіче.. не втіче... Ха-ха-ха!!

Завіса тихо спадає.

Режисерські уваги.

Дія перша.

На сцені: Шатро, віз, казан на триногах, мотузок, шмаття, одіж, чересла, плуги, рала, борони.

До рук: Циганкам — одіж драну. Фесі — пляшку. Діго — з ведмедем на ланцюзі. Лопухові — гроші.

Дія друга.

На сцені: Лави, скрині, картини. На стінах кілки з ситами та всяким начинням.

До рук: Романові — пляшку, коралі. Горпині — рушники. Лопухові — сокиру. Голубові — ліру. 1-му старості — палицю завітчану, хустку. 2-му старості — палицю, сито з хлібом.

Дія третя.

На сцені: Криниця, цегла, камінь, дерево, глина, кущі, бурян.

До рук: Галі — шитво, відра. Опанасові — курку. Лірникам — ліру. Глейтюкові — знак. Пилипові — вузлик. Василеві — приладдя ковальське, гроші.

Дія четверта.

На сцені: Віз, намети, пакунки, убрання, вогнище, колода.

До рук: Апрашеві — люльку, сокиру. Азі — приладдя туалети, бубон. Василеві — ножа.

Дія пята.

На сцені: Теж, що і в попередній дії. Ковадло, кухня.

До рук: Апрашеві — люльку, відра. Пура — з ведмедем. Василеві — ножа.

НАКЛАДОМ

Книгарні Наукового Т-ва ім. Шевченка

у Львові, Ринок ч. 10

ВИЙШОВ

ВЕЛИКИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ ПОРАДНИК

М. ТВОРИДЛА

п. з :

ПРАКТИЧНИЙ ГОСПОДАР

Управа рілі й господарських рoстин.

464 сторони друку великої 8 и.

284 ілюстрацій в тексті.

Ціна примірника оправленого

в ціле полотно 20 зол.

Поручена пересилка . 1.— зол.

За післяплатою . . . 1 50 „

**Замовляти в Книгарні Наукового Т-ва ім. Шевченка,
Львів, Ринок ч. 10, та всіх інших укр. книгарнях.**

Найкращим дарунком — Найкращою лектурою

є

Богдана Лепкого: „МАЗЕПА“

ТРИЛЬОГІЯ.

Дотепер вийшли вже:

ч. I. Мотря т. I.	зол. 9-90	ч. II. Батурин	зол. 9-90
— „ т. II.	„ 9-90	ч. III. Полтава т. I.	„ 8-—
— Не вбивай	„ 9-90	— „ т. II.	

вийде в січні 1929.

ГОЛОСИ ПРЕСИ:

Нарешті маємо цікаву літературно написану, передуману, запальну історичну повість — такий є щирий оклик кожного, хто прочитав перші три томи трильогії „Мазепа“...

Три томи по 300 сторінок прочитає сучасний укр. читач із запертим віддихом і нетерпляче жде на нових два, так, немовби це була остання сенсація фільми! Чи треба більшої похвали для автора і більшого виправдання для читача, якого відразу до рідної книжки не є первородним гріхом а придбаним під впливом середовища?...

В інтересі власного талану, українського читача і дальшого розвитку рідної історичної повісти — він (Лепкий) повинен продовжувати свій великий цикл історичної епопеї.

М. Рудницький — „Діло“
2. XI. 1926.

Нарешті заповнена прогалина, про яку сором було згадувати. Діждався Мазепа українського пам'ятника, і можуть Українці вдивлятися в його обличчя різьблене вже українським долотом.

„Нова книжка є похвальною піснею у честь одного з найсвітліших моментів нашого світлого минулого і піснею настільки гарною, що слухається її може з більшим або меншим зворушенням але безумовно з великою приємністю. І тому теж хочеться слухати її далше і чекається нетерпляче на останню справу тієї пісні, — на третю, невідану ще, частину трильогії...

І. Кедрич — „Новий Час“
7. I. 1927.

Б. Лепкий заповнив прикру і впокарюючу прогалину в українській літературі; дав першу, дійсно талановиту повість про великого будівничого української держави на переломі 17 і 18 віку...

Велика вдячність належить Б. Лепкому, що він саме в теперішню хвилю вичарував нам в своїй трильогії безсмертного Мазепу та його епоху. Його твір може мати першорядне виховуюче значіння. До цього потрібне тільки одно: щоби „Мазепа“ Лепкого найшовся в кожній українській хаті.

М. Струтинський — „Український Голос“ з 7. I. 1927.

11. *Микола Курцеба, Свідки*. Жарт на 1 дію. Львів, 1923. (Дир. львів. пол. 29/5 1922, ч. 1153/4977 922) 0'50
12. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Розумний і дурень*. Комедія на 5 дій. Львів, 1923. (Дир. льв. пол. 4/VI 1925 ч. 1284/ст. 497/25) 1'20
13. *Кропивницький М., Пошились в дурні*. Жарт на 3 дії. Львів, 1923. (През. Нам. 18/11 886, ч. 11308. — Дир. львів. пол. ч. 27591/886) 1'20
14. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Наймичка*. Драма в 5 діях. Львів, 1924. (През. Нам. 9/10 888, ч. 10682. — Дир. львів. пол. ч. 23687/888) 1'20
15. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Батькова казка (Гріх і покаяння)*. Драма на 5 дій. Львів, 1924. (През. Нам. 13/10 1905, ч. 12799 і Дир. львів. пол. ч. 41898/905) 1'60
- 16/17. *А. Л. Суходольський, Хмара*. Драма у 5 діях зі співами, хорами і танцями 2'—
- 18/19. *Іван Тобілевич (Карпенко-Карий), Чумани*. Комедія в 4 діях. З додатком: Режисерські уваги. (Дир. льв. пол. ч. 497/ст.) 1'60
20. *Котляревський Іван, Наталка Полтавка*. Українська опера в 2 діях. (Дозв. През. Нам. 2/4 864 до ч. 5151 і Дир. льв. пол. до ч. 7939/864) 1'20
- Партитура до „Наталки Полтавки“ на спів і форт. 9'—
- 21/22. *Батраки*, драма на 4 дії. (Дозв. През. Нам. 23/IV 1911. до ч. 4661. і Дир. льв. пол. до ч. 22751/911) 1'60
23. *Гоголь, Одружіння*. (Переклад *О. Пчілки*). Комедія в 3 діях. Львів, 1926. (Дозв. Дир. льв. пол. з 15/XII. 1921.) 1'20
- 24/25. *Іван Франко, Учитель*. Комедія в трьох діях. З додатком: Режисерські уваги. (През. Нам. 13/V 894 ч. 5016. Дир. льв. пол. 13504/894) 1'60
26. *Вячеслав Будзиновський, З живого медведя*. Песа в трьох діях. З додатком: Режисерські уваги 1'50
27. *Кухаренко-Старицький Чорноморці*. Оперета у 3-ох діях (Пр. Нам. 5/XI 1881, ч. 9458. Дир. льв. пол. ч. 27497/881) 1'20
- Партитура до „Чорноморців“ на спів і фортеп'ян 10'80
28. *Л. Ялчук, Вихованець*. Народня комедія в 3-ох діях зі співами і танцями (Пр. Нам. 1/XII 1890, ч. 12343. Дир. льв. пол. ч. 30396/890) 1'20
29. *С. Васильченко, На перші гулі*. Жарт на одну дію. З додатком: Режисерські уваги 0'60
30. *В. Товстонос, „За друзі своя“*. Драма на 5 дій. З додатком: Режисерські уваги (Пр. Нам. 4/IX 1911, ч. 15539. Дир. льв. пол. ч. 50683/911) 1'50
31. *С. Васильченко, Куди вітер віє*. Малюнок на 1 дію. З додатком: Режисерські уваги (Дир. пол. з 12/XII 1920) 0'80
32. *Іван Тобілевич (Карпенко Карий), Сто тисяч*. Комедія в 4 діях (Пр. Нам. 13/III 1892, ч. 2510. Дир. льв. пол. ч. 7789/892) 1'20

30 PAŽ. 1929

33. *Борис Грінченко (В. Чайченко), Нахмарило.* Комедія на 4 дії. Львів, 1928. З примітками. (Пр. Нам. 11/7 1896, ч. 6636. Дир. льв. пол. ч. 28886/896) 1'60
34. *І. Тогобочній, Борці за мрії,* Драматичні ескізи сільського життя на 4 дії. Львів, 1928. 25/7. 1922. ч. 1487/49. 2'—
35. *Велисовського, пер. Т. Ус-ка, Бувальщина або На чужий коровай очей не поривай.* Жарт на одну дію. Львів, 1928. (Пр. Нам. 2/6 1864, ч. 9229. Дир. льв. пол. 15304/864. 0'80
Партитура до „Бувальщини“ для співу в супроводі малої оркестри 5'—
36. *М. Старицький, Циганка Аза (Хата за селом).* Драма на 5 дій. Львів, 1929. (Пр. Нам. 28/3 1895, ч. 3306. Дир. льв. пол. ч. 9395/895). З додатком: Режисерські уваги 1'60
-